

T. G. MASARYK

**POKUS O KONKRÉTNÍ
LOGIKU**

(TRÍDĚNÍ A SOUSTAVA VĚD)

*Non in dialectica complacuit Deo
salvum facere populum suum.*

sv. Ambrož

Masarykův ústav AV ČR
Ústav T. G. Masaryka
Praha 2001

Quidquid in maius crevit, facilius agnoscitur, si discessit in partes: quas vero innumerabiles esse et minimas non oportet; idem enim vitii habet nimia, quod nulla divisio; simile confuso est, quidquid usque in pulverem sectum est.

Seneca

§ 7. Co je přesné vědění a jaké je, jsme se právě dozvěděli; a jelikož nyní přistupujeme ke klasifikaci věd, chceme nejdříve podat, pokud možno, stručnou a obecnou definici vědy.

Vědou rozumíme určitou soustavu poznatků, které se vztahují na nějaký předmět nebo předměty určitého druhu. Taková soustava není pouhým sestavením jednotlivých poznatků, nýbrž jejich promyšleným uspořádáním, jímž se projevuje jejich pravdivost a přesvědčivost. Proto se také vědění stává teprve v konkrétní formě vědy pravým věděním: věda je věděním.

Vědou v tomto přísném smyslu slova chápeme však rozumové uchopení věci a jejich vysvětlení v jejich koexistenci a posloupnosti, pokud je nám takové vysvětlení vůbec možné.¹⁾ Shromažďování materiálu a jeho předběžné prohlédnutí je každopádně nutnou podmínkou vlastního vědeckého zpracování, ale není to pravá vědecká práce. Vlastní poznávací práce může začít teprve tehdy, je-li všechno, abychom tak řekli, inventarizováno.

Vědecké poznatky, jak to požadoval již Aristotelés, mají být pokud možno obecné. Ovšem naše vědění je pouze do té míry obecné, pokud to dovoluje naše lidsky omezené stanovisko; tak je například naše psychologie zatím vlastně jenom vědou o duševním životě dospělých, sociologie vědou o společenských a historických jevech lidského rodu atd. Pouze v tomto smyslu vyhovují vědy logickému požadavku obecnosti.

Každá věda v podstatě využívá téže obecné vědecké metody, kterou podle povahy svého předmětu modifikuje pro své vlastní účely (srov. §§ 22, 85).

Přesné vědění nabýváme buď sami, nebo jsme k tomu vedeni jinými; většina lidí se učí tomu, co ví, od jiných, a proto je další vlastností vědy výukovost.

1) O statickém a dynamickém způsobu nahlížení viz § 36; o vědeckém vysvětlení viz § 39.

§ 8. Při nynějším rozsahu lidských poznatků, při množství již vyvinutých a stále se vyvíjejících věd a konečně při vzájemnosti věd, které vždy dohromady tvoří jednotný celek, je klasifikace věd nutným, ovšem také velmi obtížným problémem doby.²⁾

Každá klasifikace věd je více či méně vyumělkovaná a nepřírozená. To tkví v povaze věci samé a hlavně v okolnosti, že vědy spolu tak úzce souvisejí, že si velmi těžko můžeme představit vzájemný poměr všech, každé jednotlivé ke každé a ke všem; v každém případě se logika těmito poměry dosud málo systematicky zabývala. K tomu ostatně přichází v úvahu ještě okolnost, že nikdo z těch, kdož se zabývají klasifikací věd, sám neovládá všechny vědy, čímž se nutně v klasifikaci projevuje jistá nejednotnost, jednostrannost a omezenost, neboť hlavním pravidlem dobré klasifikace je, že ten, kdo klasifikuje, zná pokud možno dobře předměty, které mají být klasifikovány. Každý odborník se kromě toho svébytným způsobem propracovává z nevědění a logické zmatenosti k vědeckosti a jednotnosti, a to nejenom logicky, nýbrž namnoze psychologicky a historicky, takže i proto není snadné nalézt pro tak mnoho věd dobré dělidlo. Konečně nesmíme zapomenout, že se na každou vědu můžeme dívat z objektivního a subjektivního hlediska, že ji totiž můžeme posuzovat podle jejího předmětu a podle našeho pojetí předmětu, čímž není nikterak usnadněna žádoucí jednotnost.

Proto se doporučuje srovnávací studium hlavních klasifikačních pokusů, které chceme dále předložit jako dodatek.

Nezřídka se brala jako dělidlo evidence a jistota poznatků. Tento princip se však nedá důsledně uplatňovat, hodí se spíše pro hodnocení jednotlivých věd (ze stanoviska logiky) a může to být využito jenom jako podřízený princip. Kdybychom jej chtěli důsledně uplatňovat, byla by nakonec uznávána jenom jedna věda, totiž ta, která skýtá největší jistotu, a ostatní by pak snadno byly zanedbávány a jevily by se jako bezcenné.

Vědy nebudeme klasifikovat ani podle metody. Každá věda má sice svou zvláštní metodu, ale tato zvláštnost se řídí předmětem vědy, a proto se můžeme obrátit ihned na něj; rovněž rozdíl v metodě není u všech věd stejně patrný, protože vědecká metoda je přece v podstatě jenom jedna, neboť je v různých vědách pouze modifikována, nejméně ovšem v těch, které se vztahují na podobný předmět. S rozvojem vědy se také metoda zdokonaluje a mění, takže se nehodí za spolehlivé dělidlo.

§ 9. Nejlépe je, klasifikujeme-li vědy podle jejich předmětu. Již Platón tak postupoval a nedá se popřít, že toto dělidlo je objektivnější a určitější než všechna ostatní.

Je tudíž jasné, že k rozčlenění věd potřebujeme přiměřené rozčlenění před-

2) Srovnej Comtův výrok ohledně tohoto úkolu. § 12, 7.

mětů vědění. Dříve však, než se odvážíme této klasifikace, musíme nejprve pohovořit o oněch rozdílech věd, které nejsou ani tak dány povahou vědních předmětů jako spíš povahou vědění samého.

Především existuje důležitý rozdíl mezi teoretickými a praktickými vědami, rozdíl, který platně stanovil již Aristotelés.³⁾

Teoretické vědy, jak se říkává, hledají pravdu samu o sobě bez ohledu na její upotřebení; praktické vědy jsou naproti tomu uspořádány pro zvláštní účel; zatímco teoretické vědy mají svůj organizující princip ve svém předmětu, mají její praktické vědy v účelu ležícím mimo jednotlivé vědní obory. Podle složitosti účelu, kterého se snaží dosáhnout, praktické vědy čerpají poučení vždy tam a tak, jak jim je nabízí teorie. Kdo chce např. stavět dům, aby náležitě dosáhl svého cíle, účelu, snaší dohromady poznatky z matematiky, fyziky, mineralogie atd.⁴⁾

§ 10. V teoretické oblasti rozlišujeme abstraktní a konkrétní vědy.

Sám o sobě je svět ve skutečnosti složen z jednotlivin, ze samostatných, i když navzájem více nebo méně podobných věcí, a proto jsou vlastním a posledním předmětem našeho poznání tyto jednotliviny: tento pohybující se šíp, tento průsvitný kov, toto zvíře, tato skutečná danost. Náš omezený, na empirické poznání v čase odkázaný duch nechápe toto všechno najednou, nýbrž kus po kuse; avšak dříve než náležitě pozná jednotliviny, uvědomuje si shody věci a jejich odlišnosti: abstrahujeme a generalizujeme zprvu a takto dospíváme k poznání oněch vlastností, které jsou společné nejruznějším jednotlivinám. Tak například vnímáme na jednotlivinách formu a pohyb a činíme je předmětem našeho bádání; právě tak vnímáme na jednotlivinách fyzikální a chemické vlastnosti a studujeme je například na nerostu, rostlině, zvířeti. Je však zřejmé, že takové poznatky nejsou úplným a dokonalým věděním o jednotlivinách, respektive o kategoriích jednotlivin. Proto se dnes obecně rozlišují dva druhy věd, takzvané abstraktní a konkrétní vědy. Abstraktní vědou je například mechanika, konkrétní astronomie, abstraktní vědou je chemie, konkrétní mineralogie atd.

Rozdíl obou těchto vědních řad je základní, platí pro všechny hlavní vědní obory a je logicky a historicky velmi důležitý. V abstraktních vědách poznáváme zákony, které ovládají jednotliviny, v konkrétních se učíme poznávat skutečné jednotliviny samy. Například biologie pojednává o hlavních zákonech života a poučuje nás nikoli o tom či onom zvířeti, nýbrž pouze o životě, jak se projevuje ve všech nám známých živých tvorech; naproti tomu zoologie jako konkrétní věda pojednává o živých tvorech, nikoli o životě obecně, nýbrž o zvířatech, o různých třídách a individuích živých tvorů.

3) V přírodovědné oblasti dnes hovoříme také o „průmyslových“ vědách.

4) Zda mohou existovat teoreticko-praktické vědy viz § 98. O vědách, které zprostředkují mezi teorií a skutečnou prací, viz § 101.

Co se nyní logicky a historicky týče poměru obou těchto řad věd, tak abstraktní vědy, jak se obvykle vyjadřujeme, slouží konkrétním za podklad; neboť znalost jednotlivin závisí na předcházející znalosti obecných vlastností a zákonů, které se projevují na skutečných jednotlivinách. Tento významný poměr obou řad poznatků nás bude během naší práce obzvláště zajímat. Při pojednání o jednotlivých vědách budeme se o tom nejdříve empiricky přesvědčovat;⁵⁾ potom, jakmile totiž budeme zkoumat ve zvláštním oddíle poměr abstraktních a konkrétních věd (§ 89an.), pokusíme se o racionální vysvětlení a objasníme sociologický význam této diferenciaci (§ 134).

Zde se ještě chceme dohodnout o technických výrazech, neboť názvosloví v tomto ohledu není ještě stanoveno obecně platným způsobem. Abstraktní vědy se totiž často také nazývají obecnými, fundamentálními, hlavními, základními, přednostními, primárními, vlastními, vědami v pravém smyslu slova. Konkrétní vědy se často nazývají individuálními nebo speciálními, partikulárními, sekundárními, podřízenými, odvozenými vědami. Obě řady se také často určují podle svých metod; abstraktní jsou pak nazývány analytickými vědami, konkrétní syntetickými, také popisnými, klasifikujícími oproti „vysvětlujícím“ abstraktním vědám.

Poznání skutečných jednotlivin je většinou jejich popisem, popisem jejich vzniku a vývoje. Ve světě, v němž se všechno neustále mění, tvoří vývoj jednotlivin vedle poznání jejich bytí druhou hlavní část vědeckého úkolu. Proto se ve všech vyspělých jazycích ustálil zvyk nazývat konkrétní vědy – popisem nebo – dějinami, a tak se tedy hovoří o přírodopisu nebo o přírodních dějinách (*Histoire naturelle*).⁶⁾ Obdobně bychom mohli mluvit o životopisu a duchopisu. Naproti tomu se hovoří o abstraktních vědách ve smyslu jejich vztahu ke konkrétním jako o přírodovědě (tedy také analogicky o životovědě a duchovědě). (Anglicky: *Natural Sciences* nebo *Philosophy*; francouzsky: *sciences physiques et naturelles*, kdežto *sciences naturelles* se užívá i pro přírodopis.)⁷⁾

§ 11. Přistoupíme-li nyní ke klasifikaci možných předmětů vědění, tak ovšem není třeba zvlášť zdůrazňovat, že tato klasifikace musí být v souladu s našimi notickými zásadami vyslovenými v úvodě. Ještě zřetelněji se toto naše stanovisko projeví v organizaci věd (§ 19an).

5) Srov. např. §§ 38, 42 atd.

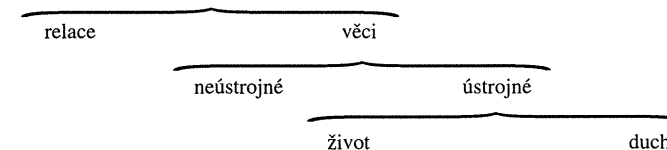
6) Termín přírodopis atd. nevypovídá, že by v konkrétních vědách měl být popis hlavní věcí nebo vlnčným úkolem. Kirchoff požaduje popis také pro mechaniku a Harms a nověji de Roberty dobře ukazují, že popis není nutný jenom pro konkrétní vědy, nýbrž také pro abstraktní vědy, jak později často uslyšíme. Právě tak pojmenování přírodní dějiny neznamená, že by daná věda byla pouhými dějinami, jak rovněž bude jasno, pokud budeme hovořit na příslušném místě o pojmu dějin.

7) Jednou provždy si dovoluji poznamenat, že budu-li mluvit neurčitě o nějakém vědním oboru, budu vždy užívat výrazu „zpyt“, tedy např. přírodozpyt, životozpyt, duchozpyt. Naproti tomu používám složenin se slovy „věda“ a „pis“ pregnančně ve smyslu své klasifikace. Tak se nám rozčleňuje jazykozpyt na jazykovědu a jazykopis, přírodozpyt na přírodovědu a přírodopis atd.

Mill zná jenom čtyři velké kategorie věcí: stavy vědomí, ducha, věci a relace věcí (vlastně našich počítků).⁸⁾ Z našeho realistického stanoviska měníme tuto řadu a říkáme, že jsme si jisti především našimi psychickými jevy, různými stavy našeho vědomí. Od nich přecházíme k prostoru a času (nesubjektivnímu, subjektivní patří do první kategorie), a konečně k věcem. Věci rozlišujeme v látku a ducha, případného nositele našich niterných jevů, a připouštíme také možnost jiných duchů; ovšem právě tato kategorie se vymyká našemu vědění více než kterákoliv jiná. Duch, vlastní a ještě více cizí, je nám předmětem vědy v jiném smyslu než materiální věci. Dále máme nejen různé subjektivní relace, jak uznává Mill ze svého fenomenalistického stanoviska, nýbrž také objektivní relace, tedy relace psychických stavů, relace věcí a konečně relace mezi psychickými jevy a věcmi.

Tyto kategorie jsou jako *summa genera* vesmíru příliš obecné, než aby se náš omezený duch mohl jimi úspěšně zabývat, a proto je ještě dále a dále rozkládáme; neboť slabost našeho rozumu je od přírody odkázána na co nejvíce možnou dělbu a specializaci práce.

Členíme:

Musíme mít přitom na paměti, že se nám prostřednictvím kategorií prostoru a času všechny věci jeví rozprostraněně a v klidu nebo v pohybu a změně, přičemž vznikají nové vědní kategorie, totiž pohyb, respektive klid, popřípadě vývoj.

Konečně musíme ještě pomyslet na jazyk, estetickou zálibu a poznání coby poznání samé. Neboť jazyk je zvláštním, částečně přírodním a částečně psychickým jevem, který si tudíž podle našeho principu vyžaduje zvláštní vědu. A právě tak tvoří estetická záliba, jak uslyšíme, předmět samostatné vědy. Konečně tím, že vůbec vědy jsou, vznikla věda o vědecké práci, totiž logika jako formální věda, jak se říkává.

Takto se rozpadá shora uvedených pět nejvyšších kategorií v sedm velkých vědních oborů, které zahrnují všechno lidské vědění. Matematika (I) studuje nejobecnější vlastnosti věcí, kvantitu; přírodozpyt (II) se zabývá anorganickými podstatami, životozpyt (III) organickými; duchozpyt (IV) má poznat podstatu

8) Logika [A System of Logic, rationative and inductive being, a connected view of the principles of evidence and the methods of scientific investigation (1843) kn. I. kap. 3.

a činnost ducha; konečně máme ještě jazykozpyt (V), estetiku (VI) a logiku (VII).⁹⁾

Všechny tyto obory mohou být v zájmu teorie a praxe přesně zpracovány, a proto máme – viz tabulku, s. 35 – vždy jednu řadu teoretických a jednu řadu praktických věd. Hlavním teoretickým oborům musí přirozeně odpovídat nějaký hlavní praktický obor: úmysly člověka mohou být zaměřeny pouze na to, co jest, co poznává; vyjádřeno logicky: praktické vědy jsou vybudovány na teoretických.

V teoretických vědách rozlišujeme vědy abstraktní a konkrétní a obě skupiny se rozkládají v sedm hlavních oborů, každý podle svého způsobu poznání v další speciální předměty.

Konkrétní vědy se zabývají jednotlivinami, jak se tyto nacházejí v přírodě; proto se klasifikují podle soustavy jednotlivin, které se vyskytují v různých hlavních vědních oborech.

Abstraktní vědy studují obecné vlastnosti a zákony konkrétních jednotlivin. Za tímto účelem musíme lišit v přírodopytu pohyb jako nejobecnější pochod v přírodě od fyzikálních a chemických jevů, v duchozpytu musíme dělit z lidského stanoviska – jedná se přece o klasifikaci právě našeho vědění – psychické jevy v individuální a společenské, přičemž společenské jakožto v čase probíhající jevy představují dějinný vývoj. Ostatní hlavní obory nepřipouštějí žádné další členění.

Takto dostávám deset abstraktních speciálních věd: matematiku, mechaniku, fyziku, chemii, biologii, psychologii, sociologii, jazykovědu (=filozofii jazyka), estetiku a logiku.¹⁰⁾

Nám se přednostně jedná o abstraktní vědy, které pokročily v přítomném stadiu vývoje vědy již tak daleko, že se logik smí odvážit o nich pojednávat in abstracto; přirozené třídění a organizace méně přesných konkrétních a praktických věd musíme přenechat jiným.

9) Podle našeho klasifikačního principu nemůže existovat žádný mezivědní, takto pojmenovatelný, obor. Tím chci říci, že neexistuje žádný vědní předmět, který by příslušel dvěma vědám tak, aby smíšením dvou věd vznikla nějaká třetí, protože v přírodě neexistují takové smíšené předměty. Často se totiž mluví v tomto nebo onom obdobném smyslu o některých (abstraktních) vědních oborech, a to například o „fyziologické psychologii“ nebo „psychofyzice“, kterým se pak neřídka přisuzuje značně nejasný vědní předmět pod jménem: mezní obor a obdobně. Během našeho zkoumání budeme muset hovořit o všech sporných vztazích.

10) V našich pozdějších úvahách budeme hledět se přesvědčit, zda tyto nejvyšší vědní kategorie, které jsme předběžně stanovili zcela empiricky, jsou oprávněné a úplně, zda například život je zvláštní kategorií vedle chemické afinity, zda proto, konkrétně řečeno, smí biologie existovat vedle chemie jako samostatná věda. A právě tak se budeme muset vyslovit o ostatních vědách. - O historickém a umělém principu třídění viz § 104.

Klasifikace věd (§ 7-12)

Samostatným objektům vědění odpovídá sedm přirozených skupin samostatných jednotlivých věd:

teoretické		praktické
abstraktní:	konkrétní:	
I. aritmetika	1. geometrie	A. počty a měření; deskriptivní geometrie; teorie průmýslového a napodobujícího umění;
II. mechanika	2. astronomie (chronologie), akustika (díllem), hydrostatika, hydrodynamika, aerostatika atd.;	B. technologie v nejšířším smyslu (využití přírodních sil);
fyzika	kosmografie (astrografie, geografie, oceanografie atd.);	C. fyzická výchova a léčení živých tvorů (fytoteknika, zootechnika, medicína a hygiena);
chemie	kosmologie (astrologie = astrologie, geologie atd.); [kosmická fyzika a chemie, astrofyzika a astrochemie, astrofyzika a astrochemie, geofyzika a geochemie atd.]	D. výchova charakteru a rozumu (pedagogika, didaktika); politika - etika (jako věda o dokonalém vedení života);
III. biologie	3. botanika a zoologie;	E. praktická gramatika (znalost jazyků);
IV. psychologie	4. konkrétní psychologie (zvl. člověkoznalectví);	F. praktická estetika;
sociologie	etnologie, státověda, národní hospodářství; (statistika); dějiny (obecně - zvláštní);	G. praktická logika
V. jazykověda	5. dějiny jazyka (gramatika);	
VI. estetika	6. teorie umění;	
VII. abstraktní logika	7. konkrétní logika (klasifikace a soustava věd);	

§ 42, §§ 90 - 94

Filozofie (= metafyzika) jako scientia generalis

Konečně také musíme připomenout, že počínaje Kantem se stává vždy zřetelnější a určitější rozlišení psychologie v abstraktní a konkrétní.

Ve Francii byla psychologie pod Descartovým vlivem časně pěstována přírodovědně. Vlivem Lockovým, Humovým a deistů nabyl v osmnáctém století převahy směr, který v boji proti staré církevní a politické autoritě vedl k senzualismu a materialismu (Condillac, Cabanis, Destutt de Tracy, La Mettrie). Po revoluci pokračuje dále na této dráze Gall se svou frenologií, Comte se stává jeho nadšeným stoupencem.

Proti biologickému a materialistickému směru se obrací Royer-Collard na základě skotské psychologie přenesené také z Anglie; po něm se Maine de Biran vrací k niterním percepcím a činí větu „chci, tedy jsem“ východiskem psychologie. V. Cousin a jeho žáci, hlavně Jouffroy, slouží novému psychologickému směru, který se se ctí udržuje až dodnes. Vedle toho je nyní také patrný vliv anglických empiriků a evolucionistů. Vcelku ve Francii převažuje od revoluce zájem o politiku a sociologii, psychologické bádání je obvykle obsaženo v praktické a teoretické sociologii. Tak např. Comte, ač v soustavě věd neuznává psychologii jako samostatnou vědu, nabízí ve své sociologii mnohé a dobré psychologické rozborů. Totéž platí o většině sociologických a historických myslitelů (např. o Tainovi a mnoha jiných).

Itálie a jiné země neměly na vývoj psychologie rozhodující vliv. Vico má vynikající psychologické rozborů historických jevů; v Itálii jako ve Francii je vůbec psychologie ve službách sociologického bádání; v nejnovější době nachází biologická metoda horlivé přívržence.

Obecně můžeme říci, že v novější době psychologie kráčí vpřed neméně než přírodní vědy. Nalézají poněkud své vlastní metody a jednotlivé monografické práce jsou skvělým svědectvím opravdové vědecké exaktnosti. Hlavně se musí nyní vyjasnit její poměr k biologii; na druhé straně význačně působí na psychologii společenské vědy, v nepříliš vzdálené budoucnosti se budeme muset podrobněji zabývat pak také tímto jejím poměrem; pak snad psychologie naleznou v soustavě věd své pravé postavení.

§ 64. Pomocí psychologie zdokonalujeme své poznání světa tím, že se učíme chápat jeho druhý velký faktor - ducha a jeho život. Toto poznání je snad zásadně pro nás lidí důležitější než poznání přírody. Psychologie nám skýtá, posuzováno z čistě teoretického stanoviska, jediná ze všech věd absolutní poznání; posuzováno z praktického hlediska, jeví se poznání sebe sama vždy jako největší moudrost: filozofie je od doby Platónovy hlavně duchozpytem. Jednostrannost přírodovědného vzdělání vede k materialismu, jak již Platón z psychologického hlediska právem vyčítal svým protivníkům;¹¹⁾ matematika nás poučuje jenom o abstraktních relacích věcí a teprve prostřednictvím psycholo-

11) Soph. 246 A.

gie se učíme poznávat plnost života a práci ducha, bez níž by se svět stal temným a pustým. Poznáním pravé lidské povahy poskytuje psychologie praktickým duchovědám podklad tím, že nás učí, jak máme vzdělávat budoucí pokolení a sebe sama, co máme činit a jak máme usilovat o dosažení opravdu lidského účelu.

Slabina psychologie spočívá v tom, že jednostranným studiem vlastního nitra svádí k mysticismu a neplodnému hloubání a při prchavosti a vzájemné splyvatosti svých předmětů snadno vede k fantastické nepřesnosti a neurčitosti. Proto je pro psychologa studium přírodovědy a matematiky velmi potřebné, aby byl jednak pro své obtížné studium metodicky připraven, pak však také pro ten účel, aby jako filozof věcně a metodicky zachovával harmonický zájem o svět a ducha.

VII. SOCIOLOGIE

Comte, 1. c. zvláště IV.-VI. - Spencer, Principles of Sociology, 1877 an. - Mill, 1. c. VI. kniha. - de Roberty, 1. c. - Bain, 1. c. kap. 8. Wundt, 1. c. 518n. - Dilthey, 1. c. - Morpurgo, Die Statistik und die Socialwissenschaften, 1877. - Droysen, Grundriss der Historik, 1868. - Masaryk, Teorie dějin dle zásad Buckleových, 1884. - Rocholl, Die Philosophie der Geschichte, 1878. - Janet, Histoire de la science politique des rapports avec la morale, 1872. - Flint, The Philosophy of History in France and Germany, 1874. - De Gubernatis, Storia [universale] della Storia [letteratura] (IV. sv. Všeobecných dějin literatury), 1882, 1884.

§ 65. Poslední místo v obou stupnicích věd zaujímá sociologie, věda o společenských jevech.

Z lidského stanoviska je předmětem této vědy hlavně a předběžně téměř výlučně jen lidská společnost. Společenská organizace a její vývoj se staly podstatně údělem lidského rodu: u zvířat a ještě více u rostlin nebo dokonce u neživých věcí lze hovořit o „společnosti“ jenom v přeneseném smyslu slova. Obdobně jak je psychologie hlavně vědou o lidské duši a jejich činnostech, tak je sociologie vědou o lidské společnosti a dějinách. Sociologie není obecnou vědou v kosmickém smyslu slova.

Sociologie nás poučuje o podmínkách existence lidské společnosti; snaží se probádat, v čem tkví podstata lidské organizace a jak a proč se společnost pohybuje, roste, vyvíjí. Tento dvojí hlavní úkol přísluší podle Comtovy sociální, respektive sociologické terminologie statické a dynamické, pokud (podle § 36) musíme každý jev, a obzvláště společenskohistorický, také studovat ze statického a dynamického hlediska.

Společnost se neustále vyvíjí, v životě společnosti neexistuje klid. Proto může být sociální statika pojímána jenom in abstracto a to je podle našeho mínění hlavním úkolem sociologického bádání; v neustálém pokroku a vývoji, který se nikdy nezastaví, setrvává společnost přes všechny pohyby ve své zvláštní organi-

zaci a je právě úkolem sociální statiky chápat pravou podstatu sociálního řádu v neustálé změně a vývoji všech sociálních faktorů a sil.

Abychom správně pochopili důležitý poměr sociální statiky a dynamiky, představme si, že by lidstvo dospělo k cíli svého vývoje a sociolog by měl před sebou ve vší úplnosti historický průběh tohoto vývoje: poznal by pravidelnosti a zákony vývoje, a zároveň by se právě v těchto zákonech a pravidelnostech ukázala podstata společenského řádu, neboť historická látka by mu byla zároveň empirickou látkou pro jeho statické generalizace. Obdobně postupujeme ve vědě vůbec, tím že to, co si až do tohoto okamžiku mysleli různí badatelé, se snažíme uvést v logický řád, zároveň ale studujeme vývoj veškerých pojmů: historie je nám látkou jak pro dogmatické, tak pro historické studium samé. A právě tak ze statického a dynamického hlediska studujeme historický průběh. Příklad: společnost vykazuje vždy a všude instituci manželství, avšak v různých formách; neboť známe monogamii, polygamii, polyandrii, promiskuitu, známe také nepravidelné formy pohlavního života v monogamických a jiných společnostech, známe druhé, třetí atd. manželství: ze všech těchto forem abstrahuje sociolog obecná pravidla pohlavního a rodinného života. Zároveň vidí, že se tyto instituce v toku času změnily podle nějakého pravidla, že třeba společnost dospěla až po delším vývoji k monogamii, jak je dnes vyvinuta u evropských národů; pojme ovšem myšlenku, že tento vývoj není ještě ukončen, že se tudíž také soudobý stav může přeměnit, a bude přemýšlet, jak tato přeměna bude probíhat podle dosavadního vývoje. Takto sociologie bude hledět určit statické a dynamické zákony, které řídí podstatu a vývoj manželství. Obdobně postupuje také u jiných společenských jevů.

Kdyby se nám zdařilo vyjasnit, že statika má studovat podstatu lidské společnosti, dynamika její vývoj, mohli bychom pak vytknout úlohu sociologie přesněji. Sociologie nás musí zprvu ve formálním ohledu poučit o své logice a metodice; musí nám vyložit své vlastní dějiny. Po dogmatické stránce sociální statika především vysvětluje, jaké síly udržují společnost. Pojednává o vlivu přírody na společnost, studuje individuum jako společenský faktor, zkoumá podstatu pohlavních a rodinných poměrů a konečně analyzuje organizaci společnosti samé. K tomuto účelu rozčleňuje pojem společnosti, analyzuje intelektuální, mravní, filozofickou, politickou, hospodářskou organizaci a konečně pojednává také o jazyku a písmu, pokud slouží společenskému konsenzu. Jedním slovem: sociální statika se snaží porozumět celkovému stavu společnosti, který v sobě zahrnuje všechny jednotlivé stavy a sociální síly. Přitom jí nejde o nějaký určitý, třeba současný celkový stav, nýbrž chce pochopit pravou podstatu společnosti, jak se projevuje ve veškerých konkrétních modifikacích v jednotlivých vývojových stadiích.

Sociální dynamika nás poučuje o pojmu pokroku, usiluje o obecnou vývojovou teorii a zkoumá hybné síly vývoje lidského ducha v náboženství, mravnosti, vědě,

umění, politice atd. Nepouští přitom nikdy ze zřetele vzájemnou závislost historických daností právě tím, že se neustále snaží pochopit, jak stav v jedné určité oblasti lidského života odpovídá celkovému stavu.

O vědeckosti, oprávněnosti a potřebě sociologie nemají dnes nepředpokládání mužové již žádné pochybnosti; je však stále ještě mnoho teoretiků a zvláště praktiků a politiků, jimž je sociologie nepohodlná; u nás jsou dokonce mnozí, jimž už slovo „sociologie“ není příjemné, protože připomíná, jak se domnívám, „socialismus“.¹⁾

Ovšemže nedopatření sociologů, zvláště povrchní generalizace, vybízejí, ne-li k nedůvěře, tak přece alespoň k opatrnosti; avšak i v jiných vědách se nedostatky a chyby ve způsobu jejich pěstování netýkají vědy samé.

§ 66. Při mnohosti příčin a účinků a při takřka nekonečném počtu sociálních jevů používá sociologie obdobně jako biologie a částečně také psychologie s velkým prospěchem srovnávací metodu.

Srovnáváním studujeme buď koexistence sociálních jevů, nebo jejich posloupnost, ze statického hlediska dospíváme k pravidlům o koexistenci, poznáváme vzájemnou závislost a vzájemné působení společenských sil a pronikáme tak k obsažným pojmům společenského konsenzu, podle něhož každému stavu v určité oblasti společenského života odpovídá určitý stav v druhé oblasti. Jak si biolog z jednotlivého kusu kostry konstruuje celé zvíře, tak sociolog posuzuje každý jev jako symptom celkového společenského stavu a podle symptomu posuzuje celkový stav, podle celkového stavu jednotlivé jevy.

Srovnáváním po sobě jdoucích jevů různých oblastí celkového společenského stavu hledá sociolog červenou nit příčinné historické filiace: sociologická dynamika hledí totiž ukázat, že se každý společenský stav vyvinul přirozeně z předcházejícího, jak se i z něho samého právě tak vyvine budoucí, jak z věřejška vzniklo dnes a z dnes přirozeně vznikne zítra. Historický vývoj není však proto žádným jednoduchým procesem, minulost není logickou premisou budoucnosti (srov. § 24).

1) Protože tato nepřije se snad více vztahuje na jméno než na věc, nemuselo by být nevhodné dohodnout se o jménu. Věda, kterou zde nazýváme sociologií, je pro jiné „filozofii dějin“, „metapolitikou“, „společenskou (ými) vědou (ami)“. Někteří hovoří o „politice“ (hlavně v Anglii, „politics“), o „politických, státních a morálních vědách“ (vědě) (ve Francii) o „politické“, „sociální“, také „právní filozofii“, o „sociální fyzice“; objevuje se také „společenská etika“ aj. Často se používá v témže smyslu názvu „statistika“ nebo „kulturní dějiny“, nejnoveji se obdobně užívá jména „psychologie národů“ – „fyzologie národů“. Nefilozofický, ale praktický název „sociologie“ zavedl Comte. – Určitě se za každým tímto názvem skrývá nějaký věcný nebo metodický rozdíl v pojetí předmětu, některá jména označují vlastně jenom část sociologického bádání; jako např. „právní filozofie“ atp.; přesto v podstatě neexistuje žádný rozdíl. Dříve než se sociologie, věda o tak složitému a mnohostrannému předmětu, dostatečně konstituuje, bude přirozeně pěstována různými způsoby; je však úkolem metodiky poznat logicky a historicky podmíněné rozdíly a uvést je ve shodu. Kvůli tomu je právě sociologům velmi třeba klasifikace věd; sterilnost tak mnoha novějších prací o sociologické metodologii tkví v neurčitosti těchto základních pojmů.

Z obecných pravidel získaných indukci jsou dedukována pravidla pro speciálnější jevy; ovšem při konsenzu společenských jevů, při toku historické látky, a protože historické jevy jsou zároveň i psychickými jevy, je indukovaná látka, která by měla ověřit dedukci, často sama vysvětlována neustálými dedukcemi. Proto Mill pojmenoval tuto historickou metodu, která je podmíněna zvláštností předmětu, obrácenou deduktivní metodou. Nejlépe se naučíme této metodě studiem Comtovy dynamiky; Comte o ní výstižně pojednal také in abstracto, po něm Mill přizpůsobil své názory formě a terminologii školské induktivní logiky.²⁾

Historické pozorování a filiace – to se snad rozumí samo sebou – musí být řízeny nějakou obecnou vývojovou teorií, neboť jen tak bude historická metoda vůbec možná. Ve všech oblastech bádání platí obecné pravidlo, že každé pozorování musí být řízeno nějakou teorií; ovšem teprve zase pozorováním si vytváříme tuto teorii – v tomto zdánlivém kruhu se pohybují právě všechny empirické vědy.

Z povahy předmětu vyplývá pro sociologii plodná stupňovací metoda. Různá odstupňování, která nám vedle sebe prokazuje srovnávání celkového stavu společnosti a ještě více srovnávání různých celkových stavů společností, které se vyvíjejí navzájem pokud možno nezávisle, dají se v každé době sestavit v sociální posloupnost, která nám přibližně zpřítomňuje historický vývoj.³⁾ Ve společnosti se nic nevyvíjí, co by již neexistovalo v zárodku – vývoj neznamená stvoření něčeho nového –, některé faktory se vyvíjejí rychleji než jiné stejnorodé, takže každý stav společnosti obsahuje v sobě mnohé, ne-li všechny prvky, z nichž se po sobě řadí členy nepřerušovaného řetězce historického vývoje. Tak se např. obyvatel města nemálo podivuje nad jednoduchými poměry na venkově, ještě více žasne cestující nad primitivním stavem obyvatelstva odlehlých horských krajů atd. Abychom např. studovali vývojové stupně intelektuálního vzdělání, konstruujeme si škálu různých vzdělávacích stupňů, jak je nacházíme uskutečněné v nějaké společnosti. Vycházíme přitom z dané kvantity a kvality vzdělání a sestupujeme takřikajíc infinitesimálními přechody od nejvyššího stupně až k nejnižšímu, jak jej nacházíme v nějakém zapomenutém koutě. Tak srovnáváme různé národy, respektive jejich vzdělanostní centra, a řadíme po pokročilých národech Evropy méně vzdělané, až konečně dospějeme k nynějším divochům. Zda však taková stupnice představuje opravdový historický vývoj, musí se sociologie snažit vyzkoumat historicky; neboť vlastní historická metoda je historickou filiací, nikterak touto odstupňovací metodou, která bez nezbytného historického ověření nemůže definitivně rozhodnout žádnou historickou otázku.⁴⁾

2) Comte, [1. c.] IV, 321 n. – Mill, [1. c.] VI, kap. 10. O použití této metody v psychologii viz § 60.

3) Podle této metody pěstují dobří sociologové dnes oblíbené studium „přežitků“ (survivals).

4) Pro sociologické studium moderního sklonu k sebevraždě byla tato odstupňovací neboli gradační metoda použita v Masarykově práci *Der Selbstmord als sociale Massenerscheinung [der modernen Zivilisation, 1881; čes. překl. 1904, 1926 a 1998]* 141 an. – O odstupňovací metodě biologie viz § 53.

Protože vlastním historickým a společenským faktorem je člověk, musí být každé empirické pravidlo sociologie vyloženo zákony, které jsou čerpány ze studia lidské povahy. Proto se sociologické studium zakládá především na psychologickém pozorování a zkoumání přítomných poměrů: z přítomnosti proniká sociologie do minulosti a budoucnosti. Kdo nerozumí současnému společenskému životu, ten nerozumí starším a starým společnostem, neboť „lidé jsou to, čím vždy byli“ (Seume). Proto sociologie zahrnuje učení těch filozofů, kteří hledají poznání lidské povahy a společnosti prostřednictvím studia nejstarších projevů lidského ducha. Tak tvrdí např. jedni, že se o vzniku a podstatě náboženství můžeme nejlépe poučit studiem starých indických svatých knih, kdežto jiní se domnívají, že toho můžeme dosáhnout pouze studiem bible aj. Kdo nedovede studovat náboženství na sobě a jiných, kteří kolem něho žijí a tyjí, kdo nevidí a necítí, v čem sám žije, nerozluští ani stará písmena a nebude vědět, jak se vlastně mají interpretovat. V tomto ohledu je sociologie proti školské historii prodchnuta moderním duchem pokroku.⁵⁾

Co se týče experimentování, tak sociologie může zřídka používat přímého experimentu; místo toho si může ze spousty jevů vybírat ad libitum jevy, dělat myšlenkové experimenty a pak hledat ve skutečnosti ověření. Zvlášť se doporučuje, abych to tak pojmenoval, historické vaticinatio ex eventu: protože nejlepší měřítko historického vědění je předvídaní a předpovídání budoucích událostí – ovšem je možné v nepatrné míře – tak se může vědecký historik pokoušet a cvičit v historickém materiálu minulosti na filiaci a předvídaní.

Hypotéz má sociologie mnoho.

Z povahy věci vyplývá, že v sociologii velmi často můžeme a také musíme dělat apriorní konstrukce; musíme ovšem právě v tomto oboru dbát toho, abychom krotili svou fantazii a podřídili své sklony, přání a naděje studiu empirických faktů.

Zvlášť o užití analogie srov. § 68.

Z nynějšího stavu sociologie konečně vyplývá velmi pozoruhodné pravidlo, aby každý, kdo se oddává tomuto studiu, pracoval vedle obecného studia pokud možno monograficky a co možná přesně propracoval určité společenské jevy staticky a dynamicky. Protože v sociálním konsenzu je každý sociální a historický jev symptomatický pro celý stav a pro celkový vývoj, vnikáme při vši specializaci velmi dobře právě v sociální oblasti do celého a velkého oboru vědy.

§ 67. Podle Comtova postupu se sociologie v právě vyloženém smyslu oby-

5) Tato metoda školské historie se vykládá v daném případě „opatrností“, kterou současné politické vzdělání vnucuje většině historiků, díky němuž je třeba hledat dějiny, pokud možno, jenom v plusquamperfektu. Hlubší a sám opět historický důvod je třeba hledat ve starším pojetí dějin (§ 67), které je podmíněno filozofickým pojetím minulého jako něčeho pozitivního proti přítomnému jako něčemu negativnímu a kritickému (§ 136).

čejně dělí na statiku a dynamiku, a to, jak to již název ukazuje, analogicky podle mechaniky.

Toto rozdělení se přirozeně netýká sociologické látky (srov. § 42); a proto se v novější době činily různé pokusy organizovat speciální sociologické podobory, tak jako je třeba fyzika rozdělena do určitých oborů. Tyto pokusy se však nesetkaly s velkým zdarem, protože sociologie nebyla v té době dostatečně konstituována ani co do svého předmětu, ani co se týče její metody. Mezi jinými se o třídění sociologie pokusil také Mill,⁶⁾ který se v hlavních věcech připojuje ke Comtovi. Uznává, že při hlubinném konsenzu společenských jevů je obtížné vyčlenit samostatné části, domnívá se však, že můžeme z obecné sociologie ustanovit alespoň dvě sociologické vědy: za prvé národní hospodářství a pak vědu, kterou nazývá „politickou etologií“. Národní hospodářství jako věda o nabývání majetku má za předmět tytéž jevy, které závisí na jedné zvláštní příčině, totiž na touze po majetku; politická etologie studuje příčiny, které podmiňují odlišnosti národních charakterů.

Ačkoliv si vážíme Milla kvůli jeho logické střizlivosti a opatrnosti, přece nemůžeme souhlasit s tímto jeho tříděním; zapomněl totiž na rozdíl abstraktních a konkrétních věd, který sám přijímá, a proto přehlédl, že třídění sociálních poznatků nemá potud cenu, dokud není co možná přesně stanoven rozdíl abstraktní a konkrétní sociologie. Podle našeho mínění nemůže být pochybností o tom, že národní hospodářství je konkrétní vědou. Podle našich vlastních principů ovšem připouštíme, že některé hlavní zákony hospodářské organizace a hospodářského vývoje patří do abstraktní sociologie právě tak jako abstraktní zákony právní, vojenské organizace atd.; neboť konkrétní vědy jsou přece vůbec vybudovány na abstraktních a oba druhy poznatků se historicky vyvíjejí vedle sebe a navzájem. Co se týče politické etologie, je spíše pochybné, jak ihned uslyšíme, zda tak, jak ji Mill chápe, je abstraktní, či konkrétní vědou.

Právě tak se nám nezamlouvají ani klasifikační pokusy de Robertyho a jiných.

Usilujeme však především o to, abychom zjistili hlavní principy naší vědy, a k tomu patří toho času, jak se domníváme, především velmi pečlivé odlišení teorie od praxe a abstraktních poznatků od konkrétních. Chceme proto nejdříve hovořit o poměru praktické a teoretické sociologie a pokud možno přesně stanovit podstatu praktické sociologie.

Praktickou sociologii je politika, vědecké zpracování těch norem, které jsou nezbytné pro cílevědomé a co možná jednotné a důsledné řízení společnosti. Právě tak jako (teoretické) biologii odpovídá (praktické) lékařství, odpovídá obdobně (teoretické) sociologii (praktická) politika. Rozdíl teoretických a praktických učeních se v sociální oblasti zřídka přesně dodržuje. Na jedné straně jsou na tom vinny samy předměty, neboť právě v sociální oblasti teorie úzce sou-

6) [l. c.], VI, kap. 9.

visí s praxí; pak však nebývá vůbec teorie, také v jiných oborech, od praxe vždy přesně odloučena a konečně, jak jsme slyšeli (§ 58), nelze snadno udržovat odděleně právě psychické jevy. Zajisté až dosud nemá také ani vědecká politika patřičné místo v soustavě věd a škol; dokonce na našich právnických fakultách se málo poučujeme o vědecké politice, ačkoli právě z nich se rekrutuje většina praktických politiků. Ale takový je již vývoj lidského ducha (§ 102): praktická potřeba vytvořila parlamenty, tento požadavek vyžadoval vždy obecnější hlasovací právo a kladl na každého politické povinnosti, které den ode dne rostou, ale přesto se málo staráme o to, zda máme pro své povinnosti a úřady patřičné předběžné vzdělání. To však byla cesta vývoje ve všech obdobných oborech; tak se odborný lékař prosadil proti praktickým mastičkářům (vlastně se také ještě neprosadil!) a snad se právě tak časem prosadí také odborný politik proti politickým diletantům a provizorním samoukům. Konstituování opravdu vědecké politiky potřebuje však mnohem více času než konstituování jiných praktických věd.

Potud by byl snad pojem politiky jasný; vyvstává však otázka, jak se tato disciplína chová k některým jiným praktickým disciplínám. Rozlišili jsme totiž (tabulka s. [35] a § 61) tyto praktické disciplíny: pedagogiku, didaktiku, etiku a politiku, a chceme zkoumat, jak se tyto disciplíny chovají navzájem.

Poměr těchto věd se řídí podle poměru, který se vůbec přijímá mezi individuem a společností. Jak již Aristotelés správně řekl, je člověk svou přirozeností společenským tvorem a podle toho můžeme na sociologii pohlížet v jistém smyslu jako na vlastní vědu o člověku; na druhé straně se však individuum jako individuum ve společnosti neztrácí, společnost není organismem složeným z nestejnorodých orgánů, nýbrž je spojením sui generis stejnorodých individuí, je převážně psychologickým, nikoliv biologickým či chemickým spojením. Tak uvažováno, individuum se nám ve společnosti neztrácí a podle toho klademe vedle sociologie, vědy o společnosti, psychologii, vědu o individuu.

V praktické oblasti je tento poměr obdobný; na jedné straně máme etiku, na druhé politiku v právě vyloženém smyslu. Poměr obou disciplín se však reguluje podle poměru individua ke společnosti. Pro nás speciálně je etika vědou o správě života a samozřejmě o správě života člověka jako družné bytosti; etika, která toho nedbá, není pro nás žádnou opravdovou praktickou etikou, jakmile totiž s ohledem na tuto správu života neuznáváme žádný rozdíl mezi etikou a politikou v širokém smyslu, v jakém to ráda činí naše anarchická doba. Řekl-li např. Cavour: „Kdybychom učinili pro sebe to, co jsme podnikli pro Itálii, byli bychom jistě velcí ničemové“ –, říkáme my, že pro nás ničemnost jednání je a zůstává táz, ať je podniknuto pro nás, pro vlast, nebo pro jakýkoliv účel. Jezuitská morálka mnoha despotů může vyvěrat jenom ze světového názoru, který znamená morální chaos. Etika stanoví obecná, závazná pravidla, která platí pro každého; po-

litika poučuje o vedení společnosti a přirozeně se skládá z mnoha samostatných disciplín, jimž všem je etika předřazena, pokud každé (praktické) jednání je buď mravné, nemravné, nebo eticky indiferentní.⁷⁾

Je však úkolem sociologů a politiků přesně ohraničit mocenskou sféru vlády a zvláště zjistit, zda etická správa života přísluší individu, nebo nějaké obecně uznávané autoritě, jinými slovy: musí se stanovit podstata a úloha světské a duchovní moci.

Vedle etiky jsme ještě uvedli jako praktické disciplíny pedagogiku a didaktiku, které podle našeho třídění odpovídají jako praktické disciplíny teoretické psychologii, a vynořuje se proto další otázka, jak se tyto vědy mají k sobě navzájem a jak se pedagogika a didaktika mají k politice.

Shrneme-li pedagogiku a didaktiku v celek jako vědu o vzdělání a výchově vůle, citu a intelektu individua, je patrné, že takové obecné umění výchovy je možné jenom s využitím abstraktních a zvláště konkrétních psychologických učení. Pedagogika – v nejširším pojetí – je tedy vlastní praktickou psychologií.

7) O postavení etiky v praktických vědách srov. § 100.

Etika je v nejnovejší době vystavena velkým výkyvům a její postavení v soustavě (praktických) věd není fixováno. Zvláště nás zajímá, že se v novější době často hovoří o „sociální etice“, tak např. v. Oettingen nazývá své záslužné dílo *Sociale Ethik*. Jeho kniha je podrobným a důkladným výkladem konkrétních mravních (respektive nemravních) poměrů moderních států, pokud se dají zjistit statisticky. Tato práce je podle naší klasifikace konkrétním sociologickým výkonem (srov. následující vývody), jiní ji zase klasifikují jako „morální statistiku“. Oettingen ovšem bere na sebe tuto práci, aby ukázal, kde se má vylepšit, – jak říkáme, etika musí eo ipso považovat člověka za společenskou bytost a musí podle toho zohlednit abstraktní, konkrétní a praktická sociologická učení, má-li být opravdu praktickou vědou.

Z obdobných důvodů shrnují jiní, např. B. Schuppe, etiku a „právní filozofii“ v celek, pokud právě legalita předpokládá, respektive implicitně obsahuje mravní vědomí. To je také důvod, proč u nás v Rakousku mají právníci navštěvovat přednášky z etiky. (Rozdíl mezi Schuppem a Oettingenem však spočívá v tom, že onen zkoumá více abstraktní sociologické otázky, tento konkrétní.)

Není vůbec našim úkolem podat úplnou klasifikaci a organizaci praktických věd, a proto také nemůžeme pojednávat ani o podstatě a metodě etiky. Pokud to poslouží k objasnění teoretických věd a zvláště sociologie, budiž zde ještě upozorněno na to, že se často hovoří o teoretické a praktické etice. Pokud se „teoretickou etikou“ nerozumí vlastně (abstraktní nebo konkrétní) sociologie nebo konkrétní psychologie, znamená tento název obvykle to, že se obor etiky rozpadá na dvě části. V jedné „teoretické“ části se zkoumá podstata mravní povinnosti, ve druhé „praktické“ se pak uvádí podrobná klasifikace etických případů, tedy nějaká kazuistika, která činí etiku vlastně velmi praktickou. Tuto část moralisté obvykle zanedbávají, protože vlastní správu života přenechávají individu nebo uznávaným etickým a náboženským sdružením (zejména církvi). Kazuistiku zajisté bezpodmínečně potřebuje ten, kdo chce zařídit svůj život podle své teoretické filozofie. Proto teologové vždy pěstovali kazuistiku; z novějších filozofů, kteří etiku zformulovali zcela nezávisle na teologii, uvedl zvláště Bentham důkladnou klasifikaci ctností a neřestí, kterou průběžně rozšířil až k právní kazuistice (právní dogmatice). O nezbytnosti kazuistiky srov. Porter, *The Elements of Moral Science, theoretical and practical*, 1885. Z historického stanoviska je velmi poučné Thaminovo dílo, v němž se ukazuje, jaký význam měla kazuistika vůbec a zvláště ve starověku a jak římské zákonodárství bylo ovlivněno stoickou kazuistikou. Thamin, *Un problème moral dans l'antiquité, Étude sur la Casuistique stoïcienne*, 1884.

Také etika se zakládá, jak se obecně uznává, na psychologii, ale zcela odlišným způsobem a kvůli zcela jiným praktickým účelům než pedagogika. Etika nás poučuje o druhu a způsobu, jak máme spravovat svůj život, pedagogika nám ukazuje, jak a jakými prostředky musíme sami sebe a jiné vzdělávat, abychom mohli dosáhnout etického životního cíle. Etika vzniká tím, že se pojmáme jako cílevědomý subjekt ve vlastní a vnitřní zkušenosti; pedagogika se vyznačuje tím, že také se sami objektivně poznáváme jako část velkého celku. V této rozdvojenosti našeho vědomí spočívá také poslední důvod pro konstituování etiky vedle pedagogiky.

Na druhé straně navazuje pedagogika na politiku právě tak, jak se psychologie přičleňuje k sociologii a etika k politice v souladu se začleněním individua do společnosti. Vědecká výchova individua musí odpovídat obecným cílům, které určitá společnost sleduje; výchova je vlastním a nejučinnějším, i když nepřímým a do budoucnosti působícím řízením společnosti. Proto je patrné, že pedagogika a didaktika jsou ve službách politiky. Tak v novější době prožíváme boj státu a církve o školu, spor, zda nejvyšší řízení školy přísluší státu (jako světské moci), nebo církvi (jako duchovní moci), a jak se má upravit poměr školy k církvi a státu. V teorii se tato skutečnost obráží tím, že se pedagogika nejnověji uvádí do úzkého vztahu k sociologii; tento vztah není ovšem ještě zcela jasně stanoven.⁸⁾

Ještě mnohem neurčitějším a nejistějším než vzájemný poměr jednotlivých teoretických a praktických poznatků je poměr abstraktních a konkrétních sociologických poznatků. Sám o sobě není tento poměr ještě vůbec jasně formulován, ale obzvláště v duchovědné oblasti a zvláště v sociologii, obdobně jako v psychologii, nejsou obory abstraktních a konkrétních poznatků přesně odloučeny a logicky konstituovány. Má-li se do současné spleti sociologických poznatků uvést pořádek, musíme především pokud možno oddělit abstraktní a konkrétní obory.

Nejdříve se však musíme vůbec dorozumět o tom, zda chceme považovat sociologii za abstraktní nebo konkrétní disciplínu; neboť i o tom existují různé názory.⁹⁾

Spolu s Vicem a Comtem považujeme sociologii za abstraktní vědu a odlišujeme od ní konkrétní sociologické disciplíny. Zajisté jsou společenské a historické jevy zvláštní a tvoří právě tak důležitou vědní kategorii jako např. jevy psychické aj., které všechny jsou předmětem příslušných abstraktních a konkrétních věd; proto nelze očekávat, že tak důležitý obor našeho vědění, jakým je obor spo-

8) Povšimněte si zvláště Willmannova díla *Didaktik als Bildungslehre nach ihren Beziehungen zur Socialforschung und zur Geschichte der Bildung I*, 1882, úvod. Srov. jeho vydání Waitzova díla *Allgemeine Pädagogik*, zvláště úvod k Waitzově praktické filozofii, 1883.

Jak zvláště sociologie musí ovlivnit pedagogiku, je ovšem snadno patrné. Když totiž sociologie vysvětluje vývojové zákony lidského ducha, vzniká pro pedagogiku otázka, zda škola má napodobit, respektive opakovat vývoj druhu. Z tohoto hlediska vyvozoval nedávno Rauber ve svém zajímavém spise *Homo sapiens ferus*, 1885, pedagogická pravidla ze studia zpustlého člověka. Vůbec je však právě konkrétní logika pokusem pochopit sociologii a logiku v jejich logickém poměru. Srov. § 88.

9) Tak např. Spencer prohlašuje (na základě svého dědila!) sociologii za konkrétní vědu.

lečenskohistorický, by neměl podléhat týmž logickým pravidlům. Dále jsme také v psychologii odlišili abstraktní a konkrétní oblast; a protože společenské a historické jevy jsou v úzkém vztahu s psychickými (§ 68), musí se třídění abstraktních a konkrétních poznatků nutně provést nejenom v psychologii, ale také v sociologii založené na psychologii.

Také z podstaty věci samé máme důvody pro toto třídění. O tom, že sociologická statika je abstraktní, není snad pochybností; podává obecné základní zákony společenského života a není nikterak popisem toho nebo onoho konkrétního státu, tohoto nebo onoho konkrétního národa atd. Proto byla statika, i když pod jiným jménem, vždy odlišována od konkrétních disciplín jako samostatný obor. A co se týče dynamiky, musíme ji prohlásit za abstraktní podle právě vyloženého poměru ke statice. Historické jevy se musejí rovněž studovat abstraktně, má-li vůbec studium skutečných konkrétních historických dějů pobíhat vědecky a soustavně. Jak jinak bychom mohli vědecky zpracovávat spoustu jednotlivých společenských a historických faktů, kdybychom pro to neměli žádný abstraktní podklad jak pro všechny ostatní vědy? Proto také byla skutečně uznávána „filozofie dějin“ – a tou je právě abstraktní sociologická dynamika – vedle konkrétních „dějin“ za samostatnou vědu, i když ovšem nebyl patřičně stanoven věcný a logický poměr obou věd. Konkrétní dějiny jsou vylíčením skutečné konkrétní společenské organizace (ras, národů, států, církví atd.), popisují a vysvětlují vývoj těchto skutečných společenských organizací, kdežto filozofie dějin se táže po obecných zákonech, podle nichž probíhá vývoj lidské společnosti. Platí-li např. zákon, kterým vysvětlujeme vývoj vědeckého ducha (§ 134), máme tu obecný sociologický zákon, který se v konkrétních dějinách toho či onoho národa projevuje více či méně modifikovaně podle veškerých zvláštních časových, národních atd. poměrů.

Abstraktní sociologické zákony jsou tedy, jak krásně ukázal Vico, ideální, věčnou historií, která se, jak Comte příležitostně poznamenal, dala zjistit bez jmen národů a osob. Když např. lidský duch, jak ukazuje Comte, započal svůj vývoj fetišismem a pak nutně postoupil přes polyteismus k monoteismu, máme zde takový ideální věčný zákon ve smyslu Vicově. Konkrétní sociologie má naproti tomu za úkol vylíčit jsoucí a bývalé společenské organizace, jak tu jsou: státy, církve, národnosti (rasy) atd. v jejich zvláštní podstatě a v jejich vývoji. Tato obrovská vědní oblast se přirozeně skládá z různých dílčích disciplín a ty se pak dají podle dnešního stavu bádání rozlišovat jako samostatné konkrétní vědy.

Ze statického hlediska se v naší době utváří etnologie (etnografie neboli národopis). Tento obor není ovšem fixován ani věcně, ani metodicky. Moderní etnologie obsahuje totiž na jedné straně pestrou směs abstraktních a konkrétních učení, na straně druhé není ještě patřičně odloučena od antropologie.¹⁰⁾ Antro-

10) Millova „politická etologie“, teorie o příčinách, které určují typus národa nebo století, se větším dílem shoduje s etnologií, pokud dnes vůbec můžeme hovořit o logicky konstituované etnologií.

pologie je však částí zoologie, pokud je totiž člověk jako genus Homo předmětem obecné zoologie.¹¹⁾

Posuzováno z logického hlediska je etnologie, jak uslyšíme, v dějinách sociologie zpracovávána jednou z přírodovědného stanoviska, jednou z filologického a jazykozpytného, řídceji ze sociologického stanoviska.

Druhým oborem konkrétního sociologického bádání je národní hospodářství; neboť hospodaření je samostatným a konkrétním jevem, který se dá vyložit z rozličných abstraktních sociologických zákonů.¹²⁾

Za třetí by se mohla konstituovat jako samostatná konkrétní sociologická disciplína to, co se u nás nazývá státním právem, a sice museli bychom odloučit obecné státní právo od speciálního. Toto obecné státní právo, nazvané také „filozofické“ nebo „přirozené“, pojednává o podstatě a účelu státu, o formách státních útvarů, o politických institucích a funkcích atd.¹³⁾

Analogicky podle státovědy mohla by se dále konstituovat (obecná a zvláštní) „věda o církvi“. O této disciplíně pojednávají nyní teologové, náboženští filozofové a částečně také učitelé církevního práva; avšak co do své podstaty je to konkrétní sociologická disciplína, která nás poučuje o podstatě a formách náboženských a etických vazeb.

Konečně by se také měla konstituovat disciplína, která by nás poučovala o intelektuální – vědecké a umělecké – vzdělávací soustavě, které by také pojednávala in concreto o intelektuální organizaci společnosti – škole, písemnictví, žurnalistice atd.¹⁴⁾

(Do určité míry mohli bychom pokládat také statistiku za konkrétní sociologickou disciplínu, alespoň pod tímto titulem nebo pod novějším názvem „demografie“ se obvykle uvádí numerické ohodnocení mnoha skutečných stavů spo-

11) Porovnejme, co bude řečeno na konci tohoto paragrafu o poměru dějin k přírodopisu.

12) Ovšem bažení po bohatství nebo egoismus nejsou jediným zdrojem hospodaření, jak národohospodáři již dlouho uznávají. – Co se týče obvyklých učebnic národního hospodářství, třeba poznamenat, že téměř všechny – z praktických důvodů – patřičně neodlišují praktické učení od teoretických pravidel tím, že např. poučují o správě bank, o způsobu, jak se razí peníze, atd.; ještě méně jsou logicky odděleny a členěny abstraktní a konkrétní poučky.

13) S ohledem na Bluntschliho známé státoprávní spisy odpovídá obecnému státnímu právu jeho „státověda“; pozitivní, historické státní právo, jak se pěstuje toho času na vysokých školách, je převážně praktickou disciplínou, tedy částí politiky. – Z metodologického hlediska je pozoruhodná historie Bluntschliho díla *Allgemeines Staatsrecht, geschichtlich begründet*, (1852); v roce 1875 se dělilo v obecnou státovědu, obecné státní právo a politiku. Srov. předmluvu k práci *Lehre vom modernen Staat*. – Mill se domnívá, že se o „vědě o vládě“ nemůže pojednávat samostatně – neodlišuje abstraktní a konkrétní zpracování! – protože politické instituce nějakého národa jsou příliš závislé na ostatních sociálních poměrech; proto patří zkoumání o formách států do „obecné“ sociologie. Mill, I. c. VI, 9, 4.

14) Lorenz v. Stein počítá vzdělávací soustavu k „správovědě“, a to k „vnitřní správě“. Steinovo dílo o „vzdělávací soustavě“ (I. díl: *Das System und die Geschichte des Bildungswesens der alten Welt*, 2. vyd., 1883) je prvním soustavným pokusem zjistit to, co se jinak také nazývá „politikou výuky a výchovy“, přičemž hranice mezi teorií a praxí je ovšem zřídka dodržována.

lečnosti. Samostatnost této vědy se ovšem podřívá tím, že se má vztahovat na numerické výpočty neurčeného a nestejnorožného předmětu; proto je statistika spíše provizorním zpracováním sociologického materiálu či takzvanou statistickou numerickou metodou než samostatnou vědou.¹⁵⁾

Zda by bylo třeba konstituovat ze statického stanoviska ještě jiné samostatné konkrétní sociologické disciplíny a které, nemohu říci; posuzováno z dynamického hlediska je historie konkrétní sociologii.

Studium historie je tak rozšířeno a má u všech národů tolik přátel, že se zdá být takřka nemožným uvést o tak obecně známém předmětu nové, respektive odchylné názory. A přesto spíše nežli o studiu dějin má konkrétní logika své vlastní mínění o pojetí dějin, které nyní chceme ve vší stručnosti vyložit. Doufejme, že se nám logickou formulací stavu věci podaří interpretovat úsilí novověku o opravdu vědeckou historii a uvést na pravou míru nepřátelství k dějinám (např. takového Buckla).

Právě jsme vyslovili velké slovo: „vědecké dějiny“. Nechápeme tím jenom sběr materiálu a kritické vydávání překladů, biografie, dopisy, atd., ani paleograficko-diplomatické třídění historického materiálu, nýbrž přesný popis a vysvětlení společenskodějinných událostí, přibližně podle Tocquevillova principu: „Mluví o dějinách, nevypravuji je.“ Tím nechceme říci, že sběr materiálu není nezbytným předpokladem vlastní historické myšlenkové práce; samozřejmě se tím neříká, že tento sběr materiálu nevyžaduje velmi významné výkony rozumu; zajisté se domníváme, že inventarizace látky, která má být zpracována (podle § 7), je nutným předpokladem každé exaktní vědecké práce, tedy také historické. V oboru sociologie je však tato látka tak složitá a je jí tolik, že právě proto její vědecký sběr trvá dlouho a abstrahuje mnoho sil. A již proto musí být zřejmé, že historie ještě nemůže být tak přesná jako několik málo přírodovědných oborů. Neboť spravedlivě musíme uznat, že nejen mnozí historikové, nýbrž i přírodovědci jsou vlastně jenom sběrateli materiálu; jistě by se mohlo vše, co Buckle vyčítá historikům, vyčítat také zoologům, mineralogům, meteorologům aj. Rozhodně však řekneme, že opravdu vědeckou historii lze nalézt jenom tam, kde jsou fakta vyložena podle pravidel logiky, kde jsou nám tedy, jak se říká, dány zákony, a to zákony sociální koexistence a posloupnosti. Abych mluvil konkrétněji: Tocqueville, Grote, Ranke, Palacký jsou opravdovými vědeckými historiky, kteří se dají srovnávat s matematikem Gausem, s fyziologem Müllerem aj.

Toлик o vědecké exaktnosti historie obecně; zvláště požadujeme od (exaktního) historika, aby nestudoval konkrétní předmět, jehož dějiny studuje, jenom z dynamického, nýbrž také ze statického hlediska. Kdo chce např. vědecky zpracovat dějiny nějakého národa, musí znát skutečný celkový stav a celkový charakter národa.

15) Mnohé sociální jevy se vůbec nedají numericky vyjádřit; jak řečeno, statisticky zpracovány jsou také jiné než společenské jevy.

Neboť historie má nám právě ukázat, jak se vyvinul určitý stav, kdo však tento stav nezná, může nám sice dát mnohé a velmi zajímavé informace, ale nikdy nám neukáže, jak se nějaký národ opravdu vyvíjel a proč se vyvinul tak, a nikoli jinak. Že tento požadavek, který klademe na opravdového vědeckého historika, není pouhou logickou konstrukcí, toho důkazem jsou nám všichni velcí historikové. Podívejme se např. na Palackého; Palacký znal jako žádný jiný skutečný stav svého národa, a právě proto nám zanechal dobré dějiny českého národa.

Na našich univerzitách není v tomto ohledu vzdělávání historiků na té výši, na které by mohlo být. Paleografická apod. průprava nevzdělává historika. Každý historik musí znát podstatu předmětu, jehož dějiny píše, neboť historie je přece historií něčeho, vývoj není nic prázdného. Proto musí historik při studiu dějin svého předmětu znát povahu a podstatu tohoto předmětu. Musí tedy znát podstatu té či oné vědy, jejíž dějiny studuje, podstatu umění, podstatu politických institucí atd. V nynější době se historik zřídka takto připravuje: osvojuje si „pomocné vědy“ a pak se snaží studiem historie dospět k poznání předmětu samého. Že např. dějiny matematiky by mohl napsat jenom matematik, pochopí snad každý: a čemu rozumí „historik“? Jsou-li dějiny matematiky výkladem vývoje matematiky, výkladem jakého vývoje jsou dějiny? Veškerého společenského života nebo některých jeho faktorů! Leč proto musí historik studovat tento obor nejenom historicky, nýbrž také staticky, historik musí být jedním slovem odborníkem v sociologii.

Podle našeho názoru (§ 36) tvoří v každém oboru statické a dynamické studium logický celek; to pro nás platí také o sociologii, o abstraktní právě tak jak o konkrétní. Sociologická látka může být ovšem přidělována mnohým speciálním bádáním a de facto se stává, že se jak ze statického, tak také z dynamického stanoviska rozlišují nejrůznější jednotlivé vědy; avšak statické a dynamické hledisko se nedá logicky odloučit, protože právě každá určitá věc, respektive vědní kategorie, je plně pochopena jenom spojeným studiem její podstaty a jejího vývoje. Proto se ve všech oborech prosazují oba způsoby zvažování jedné a téže vědy a není tu žádný logický důvod, proč by to v sociologii mělo být jinak. Proto neuznáváme žádné samostatné historické pojetí vedle dogmatického, respektive statického, a domníváme se, že nyní běžné odloučení od ryze historických disciplín není oprávněné.¹⁶⁾

Velká složitost celkové společenskohistorické látky nás ovšem nutí k tomu, abychom prostřednictvím chronologicky uspořádaného studia vnikli do podstaty

16) Tak ještě nedávno Dilthey (I. c., 33) rozdělil poznatky v duchovědách do tří tříd: a) historické, b) abstraktně-teoretické, c) praktické. Už nehledě na to, že historické poznatky jsou právě tak teoretické jako abstraktně-teoretické, nechceme nahlédnout, ani proč by se studium něčeho skutečného mohlo dít jinak než spojeným studiem jeho statického a dynamického momentu. (Nepotřebuji ovšem výslovně říkat, že ten, kdo nám předkládá dějiny nějakého předmětu, musí také uvést statický výklad tohoto předmětu; žádáme jenom tolik, aby znal předmět sám a aby se toto vědění projevilo v jeho dějinách.)

onoho oboru, jehož dějiny právě studujeme. Toto studium však právě není vědeckým zvažováním dějin, nýbrž předběžným sbíráním materiálu, vyprávěním a výčtem, ale ne vysvětlením. Abychom řekli spolu s Aristotelem: *πρότερον πρὸς ἡμᾶς* je dynamický způsob nahlížení, *πρότερον φύσει* statický: racionálním konečným cílem všech věd je pochopení statického momentu světa.

Na vědeckou historii musíme klást ještě další požadavek, totiž požadavek, aby historik byl předem vzdělán v abstraktní sociologii. Neboť naše pravidlo, že konkrétní vědy jsou založeny na abstraktních, platí obecně v přírodovědních i duchovědních oborech. Víme ovšem, že abstraktní sociologie sama není ještě dostatečně přesná a že je obtížné dosáhnout v tomto oboru spolehlivého vzdělání; tím však nemůže být dotčen principiální požadavek, aby vědecký historik založil svou vědu na sociologii. Požadujeme tedy, aby historik, dříve než přistoupí ke svým konkrétním dějinám, byl zpraven o existenčních podmínkách společnosti a o zákonech jejího vývoje. Nejde přirozeně o to, aby prostudoval to či ono množství sociologických knih, nýbrž o to, aby měl opravdu abstraktní sociologické poznatky, ať již je získal svým vlastním přemýšlením nebo předběžným, přiměřeným školním sociologickým vzděláním. Kdo chce např. psát dějiny českého národa, musí nutně přemýšlet o podstatě a vývoji náboženství a mít o tom pokud možno jasné pojmy; neboť jenom tak nám může vědecky vysvětlit konkrétní jevy husitství, jednoty bratrské atd.¹⁷⁾

Pohlížíme-li konečně na konkrétní sociologii jako na celek, pak platí pro dělení tohoto velkého oboru a speciálně také pro historii pravidlo, že můžeme oddělovat obecné a speciální, nejobecnější a nejspeciálnější konkrétní disciplíny (§ 94).

Z nejobecnějšího stanoviska se v historii můžeme vyšínout až k pojmu skutečných světových dějin, v nichž by ovšem dějiny lidstva tvořily podstatnou část. Dokonalého kosmického stanoviska je ovšem náš slabý duch schopný jenom v nepatrné míře, a proto se také konkrétní světové dějiny rozpadávají na hlavní část přírodopysnou (kosmologickou a biologickou) a duchozpytnou (sociologickou).¹⁸⁾

17) Naše školní vzdělání je také v tomto ohledu velmi nedokonalé. Sociologie není ještě soustavně pěstována sama o sobě, a je proto přenechána bystrému studentovi, kde a jak si shromáždí nezbytné „filozofické“ vzdělání. Říká-li se totiž obvykle, že historie musí být pěstována „filozoficky“, historik potřebuje vedle školsky oprávněných pomocných věd historických „také filozofické vzdělání“ apod., pak to především znamená, že by historik měl budovat svou konkrétní disciplínu na abstraktní sociologii. Srov. o pojmu „filozofie“ § 118.

18) O poměru a podobnosti geologie a historie pojednal Lyell ve svém díle o geologii; nejnovejší Quinet ve své duchaplné knize O stvoření. Jak se stýkají dějiny a konkrétní biologie, můžeme studovat na pracích Darwinových a jeho stoupenců. Jako antropologie studuje člověka ze statického stanoviska zoologicky, navazuje historie zvířat obdobným způsobem na historii člověka. Podle Schopenhauera je historie vůbec částí zoologie. – Když Comte poznamenal (I. c. VI, 579), že přírodopys je sociologii bližší než biologii, myslel bezpochyby na sociologickou dynamiku, že se totiž historický vývoj podobá zoologickému a mechanickému pojmu vývoje a že je s ním také časově totožný. Srov. § 93.

Logice je od doby Aristotelovy jasno, že věda musí být pokud možno obecná (§ 7), že tedy dokonalé dějiny by nemusely být jenom politickými dějinami, nýbrž dějinami všech sociálních událostí. Abych hovořil konkrétně, pokus o kulturní dějiny, v novější době tak často konaný, mohl by se stát pokusem o obecné konkrétní dějiny. Je ovšem známo, že historikové si od těchto snah mnoho neslíbují, a zajisté jsou ve svých invektivách proti kulturním historikům logicky asi stejně oprávněni, jako naopak tito vůči nim.

Avšak podle nynějšího stavu věcí, domnívám se, nemůže už politická historie platit za historii par excellence. To prostě ukazuje velké množství historických prací z jiných oblastí historických událostí; neboť nikdo přece nebude chtít říci, že četná obecná a speciálně významná historická díla o různých vědách, filozofii a náboženství, umění atd. nejsou dějinami, protože historické bádání v těchto oborech vyžaduje jinou (technickou) přípravu sbírání materiálu? Sotva lze již pochybovat o tom, že také dnes jsou již politické dějiny jenom dílčími pracemi nesnadného, a proto také až budoucího výkladu celého sociálního vývoje.¹⁹⁾

§ 68. Chceme-li nyní pojednat o postavení abstraktní sociologie v soustavě věd, musíme především poukázat na její těsný poměr k psychologii. Individuální lidé jsou základními společenskými faktory, a proto psychologie slouží sociologii jako přímý podklad; naopak psychologie je zase neustále podněcována sociologií k analýze a konstrukci rozmanitých společenských a historických jevů. Tento úzký styk obou věd byl pro mnohé badatele důvodem k domněnce, že sociologie není vůbec samostatnou vědou, nýbrž pouze aplikovanou psychologií. Tak např. Spencer sám prohlašuje sociologii za speciální psychologii. Avšak podle předcházejícího výkladu musíme prohlásit sociologii za samostatnou vědu, a to samostatnou v tom smyslu, jak analogicky pokládáme za samostatnou vědu mechaniku, ač se v ní hojně „užívá“ matematiky; z tohoto důvodu byla často pokládána za část matematiky. Sociologické jevy jsou ovšem samy o sobě zároveň psychickými jevy, ale sociologie studuje na nich to, co je činí společenskými a historickými. Tak např.

19) Baumgarten v úvodu svého znamenitého díla o Karlu V. se zmiňuje o kulturních a politických dějinách a domnívá se, že život státu není snad nejvyšším či nejnižším, ale nejvýznamnějším a neúčinnějším sociálním výrazem, a pokračuje: „Historiografie, která se nežene za snovými stíny, nýbrž chce pochopit živé uchopitelné skutečnosti, bude vždy muset uvádět stát v první řadě a co jinak dovede říci o stavech doby, bude muset připojit k vyličení politického pohybu.“ Proti tomu shrnujeme to, co bylo řečeno o historii: vlastní život lidu jsou pocity, snahy a ideje, které musejí být pochopeny a využity k výkladu lidského jednání. Na naše smysly působí ovšem více materiální věci (např. velké bitvy atp.) než duchovní, avšak „nejhlubší“ duševní život budi u vědy přesto a právě proto větší zájem. b) Proto se nedá vyličení vlastního života společnosti výlučně napojit na politické dějiny. Právě studium století Karla V. nám ukazuje, že politické ideje jsou podřazeny filozofickým a náboženským. c) Konkrétní dějiny nám ovšem budou líčit určité osoby, jež chtějí, cítí, myslí; pouze sociologie se žene za (jak říkáme: abstraktním) „stínem“ historických prvků a zákonů: avšak konkrétní události se dají vysvětlit právě jenom tímto „stínem“, neboť určité osoby jednají vždy a všude podle obecných zákonů psychologie a sociologie.

psychologii zajímá náboženský cit o sobě, sociolog studuje, jak tento cit vede k organizaci církví, jak se postupem času náboženství vyvíjí atd.

Z jiného hlediska mohli bychom naopak nechat psychologii rozplynout v sociologii, Comte to tak činí tím, že pojímá sociologii jako část biologie; míní, že sociologie je vlastní vědou o člověku, pokud je člověk svou nejvlastnější povahou společenskou bytostí: pouze in abstracto se psychologicky studujeme jako jednotlivé bytosti. Zajisté je člověk svou nejvlastnější přirozeností ζῷον πολιτικόν, ale naše vědomí, které je nám bezprostředně dáno, nás opravňuje, jak myslím, k domněnce, že poznání individua je vůči poznání kolektivu – společnosti – stejně hodnotné, a proto poznání individua musíme dávat přednost a z psychologie činíme samostatnou vědu vedle sociologie a před ní (srov. § 127).

S biologií souvisí sociologie přímo a nepřímo (prostřednictvím psychologie). Sociolog musí totiž být schopen říci, do jaké míry je zachování a vývoj společnosti podmíněn zachováním a vývojem těla (populacionistika). Sociolog, aby poznal, do jaké míry závisí duchovní organizace a vývoj společnosti na působení vnějšího světa, musí nejenom studovat vliv přírody na tělo, nýbrž také na ducha. Proto se takzvaná sociální „mesologie“ – věda o působení přírody a prostředí vůbec na společnost – pokládá za zvláštní část sociologie.²⁰⁾

Biologická analogie je účinným, ale záludným metodickým prostředkem sociologického bádání. Naproti tomu se zase také biologie učí tak mnohému věcně a metodicky z biologie (§ 55).

S chemií a fyzikou je sociologie přímo v menším styku, nepřímo prostřednictvím biologie; v tomto ohledu shromáždil Quételet ve svém díle *Physique sociale* velmi mnoho látky a speciálně vymezil metodu těchto studií (srov. § 43). Z mechaniky může sociolog per analogiam upotřebit pojmy a zákony pohybu, jak to také učinil Comte tím, že přijal z mechaniky své nejdůležitější názvy; týž Comte ukazuje naopak, jak by sociologické pojmy vývoje, pokroku a společenského členění mohly ozřejmit základní pojmy mechaniky, a speciálně v sociologickém smyslu modifikoval a zobecnil d'Alembertův princip.²¹⁾

20) Právě tak jak psychologům působí mnoho potíží poměr jejich vědy k přírodovědě a zvláště k biologii, tak se také obdobně hodně diskutuje o poměru sociologie a historie k přírodním vědám. Někteří badatelé staví totiž mezi přírodní a duchové vědy přírodně-duchové vědy. Tak to např. činil Cortambert, aby zajistil geografii místo mezi vědami; svou klasifikaci chtěl zvláště vyjádřit také skutečnost, že se geografie úzce stýká s historií. Cortambert zavádí totiž mezi sciences physiques (matematické, technické a přírodní) a sciences morales (historii, náboženskou vědu, vědy filozofické, sociální a jazykozpytné) sciences physico-morales, které pak dále třídí v a) sciences géographiques (geografii, etnografii, topografii, statistiku) a b) sciences économiques (ekonomii politickou, zemědělskou, průmyslovou). Nehledě na ostatní logické nedostatky takového třídění, nemůžeme uznávat vůbec žádný mezivědní obor (§ 9) a speciálně žádný přírodu-duchový (§ 62). O Cortambertovu třídění viz Ratzel, *Anthropogeographie* [oder Grundzüge der Anwendung der Erdkunde auf die Geschichte I, 1882], 9.

21) I. c. VI, 685.

Chladně rozumová matematika poskytuje sociologii, která se tak mnoho zabyvá světem citu, nejméně věcného poučení; zato právě v metodickém ohledu je matematická exaktnost dobrou školou pro dosud nepřesnou a nedostatečně systematizovanou sociologii. Jak psychickým, tak i historickým a společenským jevům se matematika nedá dobře klást za základ; jenom potud, pokud se fakta dají numericky čítat, může matematická kombinatorika a speciálně pravděpodobnostní kalkul exaktně formulovat mnohé domněnky.²²⁾

Z ostatních abstraktních věd mimo stupnici je sociologie v nejrozšířenějším styku s jazykozpytem, který není ve svých nejabstraktnějších částech takřikajíc ničím jiným než částí sociologie (§ 72 an).

Sociologie konečně souvisí se všemi vědami zvláštním způsobem, totiž tím, že každý opravdu vědecky vzdělaný odborník chce znát dějiny své speciální vědy. K tomu však nepotřebuje jenom konkrétní historické vědomosti, nýbrž musí jako historik svého oboru znát také filozofii dějin, aby pochopil vznik a vývoj své vědy a aby mohl opravdu vědecky zpracovat dějiny svého oboru. Sociologie je zvláště dobrou průpravou pro ty vědy, které nejsou ještě rozvinuty, nedosáhly přesnosti a nemohou svůj předmět precizně dogmaticky podávat, pročež jsou odkázány na historické zpracování svého předmětu. Protože by však z veškerých věd jediná matematika mohla toho času podávat svůj předmět čistě dogmaticky, je sociologie v tomto metodickém ohledu nanejvýše užitečná všem ostatním vědám (srov. § 88). Takto přivádí sociologie, která je ve stupnici abstraktních věd poslední, veškeré vědy nepřímo do styku s ostatními vědami.

§ 69. Úkol podat stručný nástin vývoje sociologického ducha není snadný, neboť sociologické problémy jsou, jak jsme dostatečně viděli, jak ve věcném, tak také v metodickém ohledu velmi složité; narážíme tedy na velké potíže, máme-li nyní reprodukovat postupný vývoj sociologie v celkovém, a zvláště ve vědeckém vývoji. Neboť více než v ostatních vědách se právě v dějinách sociologie odráží vývoj lidského ducha.

Politická praxe je tak stará jako společnost, avšak teoretické čistě vědecké nahlížení na společenský život je značně pozdějšího data. K tomu totiž patří především přesvědčení, že se společnost vyvíjí zákonitě, že lze nalézt v pestrém hemžení jednotlivých individuí pevný řád a pravidelný vývoj. K tomuto deterministickému pojetí mohl však lidský duch dospět teprve potom, když nejdříve poznal zákonitosti vnější přírody a mohl svého bližního učinit předmětem vědecké spekulace. Zpočátku byla pozornost lidského ducha zcela spoutána pří-

22) Budiž poznamenáno, že Comte vůbec neuznává užití pravděpodobnostního počtu a zvláště ne v sociologii. – O užití pravděpodobnostního kalkulu v sociologii viz Masaryk, [Počet pravděpodobnostní a] Humova skepse [1883]; [in: Přednášky a studie z let 1882–1884, Spisy TGM. sv. 17, Praha 1998]; o novějších pokusech Cournota (z roku 1838) a Walrase (1883) dát národnímu hospodářství matematický základ srov. vynikající analýzu Bertrandovu v časopise *Bulletin des Sciences mathématiques* (2) VII, 293n. Srov. § 30.

rodou, která jej obklopuje; teprve později přemýšlel o sobě samém a učinil sebe sama předmětem zvažování. Se zájmem o psychologické bádání byl přirozeně úzce spjat zájem o sociologické problémy. Teprve později se ovšem mohl duch povznést k exaktnímu studiu společnosti; neboť to znamená pojmát sebe sama jako část většího celku, nalézt sebe sama ve svém bližním. K tomu bylo právě třeba, aby si člověk nejprve uvědomil sebe sama.²³⁾ Proto je psychologie přirozenou bází sociologie a proto se psychologická a sociologická studia v dějinách obvykle vyskytují spolu a vedle sebe.

Vědecké pojmání společnosti vrcholí právě ve správném poznání toho, co individuum znamená pro společnost, a co naopak společnost pro individuum. To však není snadné. Zpočátku spatřovali lidé také ve společenských událostech přímé zásahy nadpřirozených bytostí; později měli nadlidští héroové reprezentovat společnost. V tomto stadiu sociologického pojmání, kdy se v mytologickém zjednodušování pojmá sociální proces jako duševní proces nějakého výjimečného individua, se dosud stále nachází velký počet lidí. Tak např. Platón hovoří pouze o zákonodárci, ještě Macchiavelli uznává jenom jednoho zákonodárce a knížete za správce lidských záležitostí; teprve v nejnovější době se dospívá k tomu, že se společnost studuje jako celek. Ovšem i v tomto novém způsobu se stále ještě projevuje mytický duch; dnes je „společnost“ personifikována nebo kvazipersonifikována, a jako se kdysi společnost ztrácela v individuu, tak se nyní často individuum ztrácí ve společnosti. Správné však je vypreparovat přesnou psychologickou a historickou analýzu individuální z kolektivního a stejně tak analyzovat historický vývojový proces a pochopit jej jako vývojový proces určitých individuí. To je však možné teprve tehdy, když věda pozoruje a snaží se vysvětlit se stejným zájmem nejenom nápadnější, nýbrž také běžnější a nejběžnější jevy. Právě tak se staly přírodověda a přírodopis vlastními vědami, když neobdivovaly jenom „zajímavá“ pětinohá zvířata a obdobné nestvůry, nýbrž zaměřily svou pozornost na obyčejné přírodní děje; a obdobným způsobem se musí vědecká historie badatelsky vnořit do jevů běžného života a nalézt v něm své divy. Tak řecká historie je zpočátku soupisem a spolu s tím básnickým líčením válek a zvláštních událostí, nápadných obyčejů a mravů, a je poučné vidět, jak a jakou látku na svých cestách sbíral již otec historie Hérodotos.

Po těchto obecných úvahách můžeme přistoupit k dějinám sociologie. Historická paměť je vyvinuta u všech vzdělaných národů, a proto nacházíme také u Řeků hned od počátku jejich vývoje historické záznamy a zprávy. Vedle vědeckých pokusů v jiných oborech nacházíme také hned v 6. století př. Kr. historické pokusy; jenomže ve srovnání s oněmi se historický duch jeví ve věcném a logickém ohledu mnohem slabším. Fantazie převládá nad logickým rozumová-

23) Srov. o zde naznačeném vývojovém zákonu lidského ducha § 134.

ním, bájná a polobájná tradice nahrazuje kritické pozorování a oko historika ulpívá jenom na velkých a nápadnějších jevech.

Ještě více než v ostatních vědách jsou v sociologii spjaty a protkány praktické poznatky s teoretickými a abstraktní s konkrétními. Vždyť víme, že právě se duchovně nedají snadno členit, a proto logická dělba práce může být v oboru sociologie provedena až později. Proto se historická a sociologická látka vzhledem k jejímu množství a velké složitosti musí již záhy hledat u různých odborníků; tak vedly např. praktické lékařské zájmy Hippokrata ke studiu vlivu přírody na jednotlivce a národy a jeho učení o této věci bylo zdrojem poučení nejenom pro starověk (pro Platóna a Aristotela), nýbrž i v novější době.²⁴⁾

Poté co sofisté a Sókrates vzbudili zájem o psychologické a sociologické otázky, oddává se Platón přednostně sociologickým spekulacím. Teoretický zájem je u něho velmi silný, ačkoliv chtěl být také reformátorem, a nikoli jenom teoretikem, převažuje abstraktní učení nad konkrétním učením (zejména v Ústavě). Od sociologie samé nejsou patřičně odloučeny psychologie a etika, jakož pak vůbec není u Platóna dostatečně provedena specializace vědecké práce. Po Platónovi podal Aristotelés ve své Politice dílo v každém směru znamenité. Aristotelova Politika je převážně konkrétní státovědou a je vybudována na předcházejícím Platónovu učení. U Aristotela jsou politické pojmy již významně rozčleněny; odlišuje etiku od politiky, ale o pedagogice pojednává tak jako Platón, naprosto jako politik. Jeho metoda je empirická, zahloubal se také více do studia konkrétních dějin než Platón, který přednostně postupuje staticky. Aristotelés má proto hlubší vhléd do historického vývoje a všude se u něho projevuje poznání, že politický a společenský vývoj úzce souvisí s vývojem ostatních duchovních činností. Kromě svých konkrétních politických studií napsal Aristotelés sám (v úvodu k Metafyzice) dějiny filozofie, ve své psychologii dějiny psychologie, jakož pak vůbec všechny jeho spisy jsou plny nejlepších historických záznamů. Jeho škola pokračovala v jeho pracích; od jeho žáka Eudéma máme dějiny matematiky a astronomie, kteréžto obě vědy byly také později často historicky zpracovávány, neboť právě tyto obory byly více vědecky systematizovány než ostatní.

Vedle abstraktnější politické teorie daří se u Řeků také konkrétní historii a také pro dějiny této vědy jakož i pro metodiku je velmi příznačné, že všichni významnější historici – Hérodotos, Thúkýdídés, Xenofón, Polybios atd. – byli sami politicky činní a měli velké filozofické vzdělání. Usazení mezi třemi světy dily měli Řekové dost látky k srovnávání; etnografické, náboženské a jiné odlišnosti ras a národů a neméně čilý nepřátelský a přátelský vzájemný styk podněcovaly k přemýšlení. Velké boje s Asiaty vedly Hérodota a Thúkýdida

24) Hippokratés, De aere, aquis et locis [O vzduchu, vodách a místech]. Srov. Bodinovu [práci Six livres de la] République, V.

k přemýšlení; ale Polybios studoval již pronikání řecké a římské civilizace a jako první teoretizuje o světové říši poté, co již Eforos z Kýmy načrtl obecné dějiny. Vidíme, jak se po Aristotelovi historie metodicky buduje na sociologii, a zvláště Polybiovy dějiny, ač ne tak důkladné jako dějiny Thúkýdidovy, jsou právě v metodologickém ohledu mnohem významnější. Polybios stojí na půdě Aristotelova sociologického učení.

Dobyvační Římané byli praktiky a teorii přenechali Řekům; sami vybudovali praktickou právní dogmatiku, jejímž prostřednictvím zůstal jejich politický vliv účinným až do naší doby. V teorii vůbec a zvláště v sociologii byli závislí na Řecích (Cicero), zato byli schopnějšími politiky a administrátory, jak vidíme z jejich praktických pokusů využívat statistiku za účelem danění a čítání lidu (Augustus Breviarum imperii). Navzdory své světové říši pěstovali Římané poměrně málo etnografii. Tacitova Germania je vlastně jediným soustavným dílem tohoto druhu. Geografie také málo převyšuje praktické potřeby. V historii projevují především státnické nadání a praktickou soudnost, teprve v pozdějších dnech republiky je historie prohloubena psychologicky (Sallustius, Tacitus).

Od doby Aristotelovy byla řecká filozofie přednostně duchovědou a byly to zvláště etické a náboženské otázky, které vedle filologické učenosti obzvláště podněcovaly mysl. Křesťanství pokračovalo v této práci a podařilo se mu přeměnit panství římské velmoci v papežskou duchovní světovládu a uplatnit obecně řeckou filozofii (§ 138). Velkolepá duchovní světová politika a její zápas se světskou mocí poskytly myslícím duchům spousty látky k politickým a historickým spekulacím, které přímo vybízely ke studiu dějin. Většina spekulací se ovšem točila kolem vzniku a organizace církve; tato církev byla světovou církví, a proto měli středověcí politici a historici široký výhled. Teoretikové se snažili pochopit, jak starověk připravoval křesťanské náboženství a církev, k čemuž již první křesťanští apologeti shromáždili velmi mnoho hodnotné látky. Historie byla takto neustále stimulována, aby vedle politického vývoje zkoumala také ostatní vývoj ducha. Zároveň se upevňoval pojem pokroku a vývoje; ovšem tento pojem, který je pro sociologické pojetí tak nezbytný, byl zatemněn tím, že křesťanství a církev byly pokládány za non plus ultra lidského vývoje. Obzvláště však představa účelného řízení lidského rodu připravovala historiky pro studium pravdivosti a zákonitosti vývoje. V tomto ohledu ukazuje Bossuetovo dílo *Discours sur l'histoire universelle* velmi dobře, jak středověk znamenitě chápal lidské dějiny.²⁵⁾

Jakmile byl přípravným učením středověké církve probuzen nový vědecký duch (§ 138), nacházelo sociologické studium živý podnět v nových pokusech

25) To, že tento spis pochází z novější doby (1681), při katolickém stanovisku příliš nevádí. (Je pozoruhodné, že se Gibbon jeho četbou stal katolíkem; srovnávání Gibbonova spisu se spisem Bossuetovým je věcně a metodicky velmi poučné.)

o společenskou organizaci a v pokroku ostatních věd. Převrat ve filozofické a náboženské oblasti, vývoj matematických, přírodních a duchovných věd, především však církevní a politické převraty a rozšiřující se poznání cizích zemí a světů, ras a národů mohutně podnítily sociologického ducha. Nové hnutí nabádalo samo k historickému srovnávání a kritice; boj proti autoritě církve a Aristotela, obecná touha po reformování společnosti a energický pokrok ve vědách a v uměních vnucovaly do vědomí především pojem pokroku a vývoje. Descartes, Bacon, Komenský a mnozí jiní se chopili této nové ideje s velkým nadšením; a proto se nelze co divit, když počínaje Morem nacházíme u Campanelly, Komenského aj. takzvané „utopické“ společenské ideály, jejichž pořadí dlouho není vyčerpáno sociologickými utopiemi našich dnů.²⁶⁾

Tím, že novověk učinil člověka východiskem filozofických spekulací, bylo silně podpořeno psychologické a sociologické bádání, zvláště když filozofie od časů Platónových, jak již bylo zmíněno, byla vlastně duchovědou. Obnovení a prohloubení klasických studií podpořilo také historické a politické studium z metodického stanoviska a velký zápas katolicismu a protestantismu vybízel přímo k dogmatickým a kritickým sociologickým pracem. Tak nacházíme zároveň v katolických a protestantských zemích mnoho sociologických myslitelů; katolíciť zpracovávají zpočátku více dějiny, protože v politice více zdůrazňují kontinuitu vývoje, třebaže v mnoha částech nového směru byli duchovně spřízněni; protestanté se klonili více ke statickému způsobu zvažování, protože žijí ve společnosti, která se musí namnoze nově utvářet. Teprve později oba způsoby zvažování splývají, třebaže se i nyní uplatňuje právě vyložený rozdíl (Comte – Spencer), a pak vůbec byla sociologická dynamika zdůvodněna katolicky myslícím Vicem a Comtem.

Náboženské a etické otázky samy vedou k revizi dosavadních pojmů právní vědy. Právní filozofové (Grotius, Leibniz, Vico aj.) hleděli zděděnou právní dogmatiku zdůvodnit historicky a uvést nového kritického ducha do právní praxe samé („přirozené právo“).

Věda dosáhla exaktnosti přirozeně nejdříve v oblasti matematicko-přírodovědné. Mužové jako Descartes, Koperník, Galileo, Newton a mnozí jiní vtiskli době svou pečeti. Je proto pochopitelné, že jejich metody se často vnucovaly duchovědám. Zvláště matematická metoda se do té míry zamlouvala, že ji např. Spinoza užil i ve svých duchovědních pracech. Proti tomuto očividnému zneužití

26) V dějinách sociologie se obvykle uvádí Pascal jako ten, kdo vyslovil ideu pokroku v krásném srovnání lidského rodu se starými filozofy, kteří by se dlouho po celá staletí učili. Takové ideje se však určitě vytvořily nezávisle v mnoha hlavách; každopádně má již Komenský touž představu pokroku, když ve své *Pansophiae Diatyposis* [I], c. XXVII [Opera omnia, 14, 1974, s. 178] řekl: „Totius enim humani generis aetas, est quasi unius hominis aetas, gradibus suis incrementa capiens, et se ab infantia per adolescentiam ad adultum mentis robur promovens.“ Komenský se zase odvolává na Augustina.

matematicko-přírodovědného ducha protestoval Vico právě v zájmu sociologie a prohlašoval, že duchovеды musejí jít svou vlastní cestou. Jeho Scienza nuova je velkým projevem sociologického ducha, který se krok za krokem zmocnil celé evropské společnosti.

V Itálii nacházíme první velmi významné historiky. Zde se vždy udržoval římský smysl pro politiku a vzpomínka na římské předky se znovu mocně oživila; duchové byli plni staré (pohanské) filozofie a světová politika upadajícího papežství poskytla dosti látky k přemýšlení. Tak počínaje Macchiavellim a Guiccardinim nacházíme řadu významných politiků a historiků, u nichž v popředí obvykle stojí politický zájem. Vrchol všech těchto výkonů je třeba hledat ve Vicově filozofii dějin. Vico staví proti matematicko-přírodovědnému duchu doby historické pojetí světa a na širokém základě humanistického vědění, založeném na tomto pojetí, zdůvodňuje dobře promyšlenou filozofii dějin. Zvláštní pozornost si zasluhuje Vicovo úsilí stanovit základní abstraktní zákony společenských a historických dějů; tím právě vytvářel sociologii jako samostatnou abstraktní vědu. Jeho zvláštní zásluhu tvoří to, že zformuloval jednotnou vývojovou teorii.

V reformující Anglii se politickou filozofií zabýval Bacon, který byl sám politicky činný. Po něm se touto vědou zabýval Hobbes, po něm většina filozofů, jako zvláště Locke, Milton aj. Takzvaní angličtí moralisté řešili mnohé sociologické problémy; a obzvláště úsilí novověku postavit etiku, náboženství a právo na „přirozené“ (na teologii a metafyzice nezávislé) základy velmi prospívalo sociologii. V tomto ohledu zpracovali v Anglii filozofové počínaje Cumberlandem a Shaftesburym a zvláště „deisté“ počínaje Herbertem, a ostatně také jejich odpůrci, mnoho sociologické látky.

Také v 18. století má Anglie mnoho významných sociologů. Především je třeba jmenovat Huma, který pokračuje v práci svých empirických předchůdců až do nejzazších důsledků a formuluje mnohá a účinná sociologická učení. Jeho zkoumání o náboženství a jeho filozofie vůbec je zajisté nejrozhodnějším projevem moderního ducha. Hume se také osvědčil jako dobrý dějepisec. Po něm Price a Priestley nadšeně proklamují pokrok lidstva a historikové jako Fergusson a především Gibbon prohlubují filozofickým duchem historii prostřednictvím abstraktních sociologických spekulací; zvláště v Gibbonovi dozrávají plody, jejichž semena zaseli deisté svými spekulacemi o náboženství a církvi. Také světové postavení Anglie podnítilo sociologického ducha a tak vidíme, jak praktické ekonomické otázky vedou A. Smithe ke konstituování národního hospodářství. Tento výkon A. Smithe je jistě, jak Buckle správně ukázal, prakticky a teoreticky jedním z nejdůležitějších; a nelze se proto divit, že až dodnes se národní hospodářství zdá být mnohým pravou sociologií – bylo by jí ovšem, kdyby člověk byl jenom o chlebu živ.

Francouzští filozofové Montesquieu, Voltaire, Rousseau a encyklopedisté,

ovlivněni Anglií a hnáni sociální bídou starého režimu, oddávají se sociologickým spekulacím. Opravdu filozoficky myslí Turgot, jehož ideje patří k nejlepším příspěvkům k naší vědě. Montesquieu se snaží využívat přírodovědu pro svá studia a zvláště studuje vliv půdy a klimatu více z biologické stránky než z psychologické a historické. Volney a Condorcet jsou již apoštoly revoluce a v horoucím nadšení doufají v nekonečný pokrok lidstva.

V Německu ovládá Leibnizův velký duch pěstování filozofie z historického stanoviska. Jeho Monadologie je významným filozofickým činem tím, že podává svým zákonem nepřetržitosti první obecnou filozofickou evoluční teorii; kromě toho se Leibniz účastní na řešení všech tehdejších filozofických a teoretických otázek a má velký vliv (také na Vica). Po Leibnizovi vedl vliv Anglie a Francie k sociologickým studiím; hlavně se však uplatňuje velkolepý, prostřednictvím klasických studií pěstovaný humanismus, jenž charakterizuje německé myšlení minulého století. Jako i jinde také zde je náboženství a filozofie v popředí diskuse („německé osvícenství“). Lessingův krásný pokus Ueber die Erziehung des Menschengeschlechtes a Schillerovy dopisy o estetické výchově člověka jsou charakteristickými projevy ducha oné doby. Kantova Kritika je právě tak jako Humova teorie indukce nejhlubším výrazem nového ducha doby. Kant jde ovšem nad Huma tím, že hledí odhalit logické podmínky nové syntézy. V sociologickém ohledu své myšlenky nerozvedl, ačkoliv přinesl některé cenné historicko-filozofické myšlenky. Zdárně se v této době rozvíjí historie; jak ani jinak nemohlo být, je ovšem více sběrem materiálu než vědeckým zpracováním; německý humanismus se odlišuje od italského tím, že mu schází politický pohled, protože příliš slouží škole odtržené od života. Tento humanismus zato prohloubil chápání antiky a její literární a poetické tvořivé síly, jak ji můžeme obdivovat ve velkých pracích Winckelmannových, Lessingových a Wolfových. Sociologický význam těchto výkonů nám ukazuje právě Wolf, který inauguruje nový rozkvět filozoficko-historických studií.

Herder přejímá do své práce Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit ducha přírodopisu, ale propadá přitom méně než jeho francouzští současníci materialistickým svodům, protože se dívá na chod dějin vždy z nitra člověka, i když se povznáší k odvážnému pojetí, že vývoj lidstva je jenom článkem celkového kosmického vývoje.

Psychologickému rozvažování se ovšem nedostává zcela jeho práva, jak to zdůraznil Kant ve své kritice Herderových idejí, i když také trochu příliš jednostranně; ale přesto se Herder zasloužil o to, že podal velkolepý obraz možné sociální dynamiky. Obzvláště je mu však naše věda zavázána za to, že podnítil srovnávací studium ducha národa v lidových písních. Žil právě v době, v níž se „lid“ hlásil ve všech oblastech o své právo: ve filozofii a náboženství měl rozhodovat zdravý lidský rozum, v politice měl být vyslyšen třetí a čtvrtý stav; Herder pou-

kázal na umění lidu, Grimm a jiní studují pak ducha lidu vůbec a ukazují tak sociologovi, že má pojímat kdejaký duchový projev národa a epochy jako symptom celkového stavu. Za nejnovější studium folkloru v nejširším rozsahu jsme zavázáni právě tomuto hnutí podnícenému Herderem.

Vedle všech těchto sociologických snah si konečně zasluhuje zmínku Süsmilch, který více využívá statistiku uplatňovanou doposud k praktickým účelům k teoretickému pojímání společnosti a tím, že pohlíží na strukturu společnosti teologicky, stává se zakladatelem moderní, takzvané morální statistiky.

Je pochopitelé, že nový myšlenkový směr musel právě v nejpokročilejší katolické Francii vést k velkolepým násilným a děsivým sociálním novotvarům, neboť protiklady jsou zde vyostřenější než v protestantských zemích.²⁷⁾ A když se Francie vzpamatovala, duchy tam zajímalo nejdříve, jak se dalo očekávat, politické a sociologické bádání. Praktičtí politici různých odstínů, socialisté, komunisté, konzervativci atd., mají přirozeně vrch a i sami teoretici se snadno obracejí k praxi. Jedni se přimykají k starším křesťanským (katolickým) sociálním teoriím; hlavou této školy, která co do hloubky myšlenky nebyla dosud překonána, je de Maistre, jehož ideje mají velký vliv na teoretiky stejně jako na praktiky. Na druhé straně stojí pokrokaři nejrůznějších odstínů: nejvýznamnějším z nich je snad Saint-Simon, kterého Comte následuje v sociálních studiích a snahách.

Comte rozpoznal pravou podstatu čistě teoretické a abstraktní sociologie a uspořádal své hlavní sociologické učení a metodu vědy na širokém základě vědeckého vzdělání, jakého po Aristotelovi dosáhli nemnozí filozofové. Sám, coby dítě doby těhotné politickými idejemi, se pokusil na počátku a sklonku své vědecké dráhy o skutečnou reformaci evropské společnosti a založil tak náboženství humanity. Po Vicovi je Comte druhým tvůrcem sociologie a zvláště také sociologické dynamiky.

Na francouzskou filozofii Comte původně přímo zapůsobil málo; to je snad hlavně dáno tím, že Francie byla tehdy konzervativnějšího smýšlení, a zejména též tím, že Comte nedostatečně noeticky fundoval pozitivismus; jeho neodůvodněný odpor k logice in abstracto ho učinil nevidomým pro tyto základní filozofické otázky. Toto nekritické stanovisko vedlo k tomu, že trval na choutkách revolučního senzualismu, a zavedlo ho do tábora tehdejších frenologů; proto sociologie byla nazvána „sociální fyzikou“ právě tak, jako Volney měl „morální fyziku“. Ovšem mezi teorií a praxí není vždy dokonalá harmonie, a tak pak i Comtova sociologie obviňuje jeho teoretiky senzualismus ze lži, neboť jeho sociální dynamika je založena na psychologii; na tom málo mění skutečnost, že Comte nazývá psychologii fyziologii; jeho celá metoda odpovídá dosti silnému racionalismu, i když také in thesi chce být ultraempirikem. Ba dokonce v sociologii za-

27) Srov. Masaryk, Der Selbstmord, s. 181. [T. G. Masaryk, Sebevražda; Spisy TGM sv. 1, Praha 1998; s. 148]

činá Comte teprve pozdě působit na francouzské myslitele; naproti tomu mnohem větší vliv měli mnozí historikové (Tocqueville, Guizot, Michelet, Gobineau, nejnověji Laurent aj.) a ti filozofové (Cousin, Jouffroy), kteří obhajují psychologické metody proti vzrůstajícímu přírodovědeckému duchu, také četní národohospodáři různých směrů (Laveleye z novějších) a statistikové (Quételet aj.). V současnosti mají antropologové (Brocova škola: Topinard) a etnologové velký vliv na sociologii, kterou někteří zpracovávají úplně podle etnologické a antropologické metody, jako např. Letourneau, Le Bon aj. Nepřímo měl a má Comte ovšem velký vliv ve Francii prostřednictvím jím ovlivňovaných anglických myslitelů a opozice vyvolané proti němu. Nalezl ovšem i bližší a vzdálenější stoupence, jako především Littrého; Littré však dále nerozvedl Comtova učení a přispěl pouze k jeho rozšíření; z nejnovějších autorů je Taine zpola pozitivistou.

Přírodopis (geologii) učinil poplatnou sociologii geniální historik a básník Quinet; v zoologii zavádí nyní Espinas Comtovy principy a navrhuje zvířecí sociologii. Vliv Lamarckův a dalších přírodopytců byl však velmi výrazný na pojetí lidského vývoje.

V Anglii byl Comtův vliv hned zpočátku větší než ve Francii; mužové jako Mill, Buckle, Lewes, Grote, Lewes aj. přijali mnohé jeho ideje. Z nich ze všech měl největší vliv Buckle, který silně působil nejenom doma, nýbrž také v cizině a obzvláště v Německu a dosti silně podnítil školskou historii; ovšem právě Buckle byl nejméně tím mužem, který správně pochopil a logicky realizoval obtížné metodologické otázky. Nejvýznamnějším anglickým sociologem, který podléhá Comtovu vlivu právě proto, že mu nechce podlehnout, je Herbert Spencer, který se snaží vybudovat svou sociologii právě tak jako Comte na významném filozofickém základě. Od Comta se odlišuje zvláště tím, že pracuje více a skoro výlučně na statistice. Comte jako Francouz postupuje deduktivně a systematizuje, Spencer jako Angličan postupuje induktivně a více generalizuje. V nejhlavnějších učeních se však Spencer, jak je dnes patrné, neodlišuje od Comta. Jejich rozdíl spočívá v pojetí sociologie vůbec: Comte je skrz naskrz historickým duchem, Spencer je více přírodopytcem, a posuzuje tudíž lidskou společnost více přírodovědně než historicky.

K vlastní sociologii se připojují mnozí historici (Macaulay, Carlyle, Freeman aj.) a kulturologové (Leckey, Draper aj.).

Angličtí národohospodáři zaměřují svou pozornost neustále na obecné společenské zájmy. Mill, jak jsem slyšeli, pokládá národní hospodářství definitivně za část sociologie.

Antropologická a etnologická studia se v Anglii, jak to vyplývá z postavení země, horlivě pěstují a přinášejí sociologii bohaté plody. Po pečlivých pracech Prichardových (Researches into the Physical History of Mankind, 1836–1847, 5. sv.; The Natural History of Man, 1843) postupuje Tylor v opravdu sociolo-

gickém duchu; Bagehot, Lubbock aj. pracují více z přírodopisného stanoviska, a zvláště z darwinistického, než ze sociologického. Moderní přírodopis – Darwin a jeho stoupenci, geologové jako Lyell aj. – prokazují vůbec sociologii dobré služby nejenom svým učením o vývoji, ale také svou srovnávací a odstupňovací metodou.

Zvlášť horlivého zpracování se těší v Anglii (a v Americe) srovnávací studium práva. Anglie, která nepřejala římské právo, odlišuje se od nás v tomto ohledu nejenom v praxi, nýbrž také v teorii. V Anglii se mohlo právní vědomí lidu vyvíjet nepřetržitě, zatímco např. u nás v Čechách byl právní cit výrazně oslaben několika právními recepce. Proto pojímají Angličané právní zásady filozofičtěji a odvažují se diskusí, jichž se hrozí náš policejní duch, který stále ještě spatřuje v corpus iuris Písmo svaté. Angličané srovnávají právní instituce svých četných zemí s teoretickým a praktickým úmyslem (hlavně s ohledem na správu Indie), a tak se v Anglii vyvinula významná srovnávací právní filozofie, jejímž vůdcem je Summer Maine. Užitečné monografie přinesli Morgan, M'Lennan a jiní. Tento nový směr připravil velkou měrou Bentham, pokud svou velkolepou právní systematikou hleděl vdechnout právní vědě filozofického ducha.

V Německu dosáhlo sociologické studium v nejnovější době velkého rozkvětu. Všichni filozofové po Kantovi se horlivě zabývali sociálními a politickými otázkami, jak to v pohnutých napoleonských dobách a v období vzrůstajících sociálních snah širokých mas ani jinak nemohlo být. Úsilí takového Schlossera, Niebuhra, Gervina, Grimma, W. v. Humboldta, Savignyho a mnoha jiných bylo pro historii a sociologii velmi užitečné; významné praktické reformy a jeho politické aspirace Pruska našly svého skvělého interpreta v Hegelovi. Jak prakticky a teoreticky působila filozofie právě tohoto filozofa v sociální oblasti, je obecně známo. V nejnovější době se začíná také projevovat Comtův a Spencerův vliv.

Politická historiografie Němců je dosud stále trochu školská; naproti tomu se v Německu těší nejlepší péči studium vzniku a vývoje náboženství, a toto studium sociologii velmi posloužilo. Právě v této oblasti má Hegelova škola mnoho zásluh. Vyvrcholením historického ducha Němců jsou četné a vynikající dějiny různých věd, filozofie, umění (zvláště literatury). Musíme také zaznamenat četné pokusy v dějinách kultury, jak o tom svědčí novější spisy Kolba, Henneam-Rhyna, Honneggera, v. Hellwalda a mnoha jiných.

Mnozí národohospodáři pěstují svou vědu v sociologickém smyslu; tak je v novější době, abychom jmenovali jenom jednoho, obecně znám Schäßfle. Již dlouho patří ekonomické snahy Německa k politickému programu, takže národní hospodářství je stále více tlačeno k sociologii a historii.²⁸⁾

28) Takzvaná historická národohospodářská škola (Knies aj.) uvádí sice dějiny a literaturu jednotlivých nauk, přesto však postupuje spíše ve filozofickém duchu než vlastně v historickém (zvláště Roscher).

Sociologický duch se projevuje také ve statistice; tak je např. v Oettingenova morální statistika bohatým zdrojem pro sociologickou statistiku.

Zeměpis neslouží sociologii jenom jako „politická geografie“, nýbrž Ritterovi stoupenci pracují v novější době na sociologické mezologii (Peschel, Ratzel aj.). Vzmáhá se antropologie a etnologie (psychologický směr: Waitz, přírodovědný: Virchow, Du Bois-Reymond, filologický: Fr. Müller); geologie a přírodopis vůbec se zabývají studiem takzvané prehistorické doby (v. Cotta, Häckel, Zittel aj.).

Sociologii přichází konečně na pomoc také moderní jazykozpyt, pokud slouží etnologii a antropologii; v tomto oboru jsou všude četné a dobré práce (Renan, Max Müller aj.).²⁹⁾

Rakousko bylo až do nejnovější doby vědecky závislé na Německu. Vlastní předběrnové Rakousko se všemi svými nedostatky a přednostmi je ztělesněno Grillparzerem, jehož historicko-filozofické úvahy patří k nejvýznamnějším produktům naší domácí sociální filozofie. Güntherova filozofie se setkala s malou odezvou; až do nejmladší doby panoval v naší německé literatuře dosti strnulý herbartismus, který svým mechanickým pojetím duševního života sociologii nijak příliš neposloužil. Teprve v posledních letech se vynořila čerstvější psychologická filozofie, které je sociologii bližší. Zejména však přicházejí v úvahu čilé národní snahy, které se ovšem v důsledku své jednostrannosti projevují více v praxi než v teorii. Přestože vzrůstá teoretický zájem o sociologii, naši statistické a národohospodářské jdou svými vlastními cestami, my, co se týče národního hospodářství, můžeme speciálně poukázat na vlastní školu, která je významná právě v metodologickém směru.

Jednotlivě si zasluhují pozornosti národní snahy různých národů monarchie a obzvláště poučné je ožiti českého národa, jak právě studium (politických a literárních) dějin probudilo a posílilo naše národovectví. Zajisté bylo jednomu historikovi jenom zřídka kdy souzeno, aby jako náš Palacký dal svému lidu nejenom dějiny, nýbrž v tak velké míře i jeho politické postavení. Vedle Palackého je třeba ještě pochvalně vzpomenout Šafaříka, který nám zpřístupnil poznání slovanského pravěku.

Když již hovořím o sociologických výkonech jednoho slovanského národa, chci připojit vůbec několik poznámek k slovanské sociologické literatuře. Na prvním místě musí být ovšem vzata v úvahu ruská věda.

Ve filozofii vykonali Rusové, závislí na Němcích a nejnověji na Angličanech a Francouzech, ještě málo něco samostatného; to specificky ruské můžeme snad nejspíše nalézt ve spekulacích o teologii a náboženství, jako např. v nedávných výrociích Tolstého.

Sociologický duch se též jako všude silně probudil v Rusku a je tu také mnoho,

29) Takzvaná psychologie národů (herbartovců Steinthala, Lazaruse a Glogaua) je pokusem systematizovat psychologická učení, jež slouží sociologii; srov. § 75.

a dobrých, prací ze všech oborů sociologického bádání. Abstraktní sociologie sama stála dlouho pod německým (Hegelovým) vlivem, nyní jsou Comte, Mill, Spencer a vůbec angličtí francouzští filozofové dějin vlastními učiteli Rusů. Již zmíněný spis de Robertyho je snad nejlepším soustavným zpracováním a rozvedením Comtovým logických idejí; speciální obory zpracovali mnozí jiní, např. Daněvskij, Zverjev, Lichačev atd. Politické a sociální poměry světové říše jsou ovšem takové, že posilují sociologického ducha, který se zřetelně projevuje nejenom v umění (sociálním románu), nýbrž také v konkrétních pracích k dějinám, etnografii, geografii, statistice, ekonomii, ba i v právním bádání. Velikost říše a její etnografická mnohotvárnost nutí k srovnávání; také národní snahy přispívají ke zrání dobrých plodů, zvláště pokud srovnávání slovanských národů a jejich kultur podněcuje k spekulacím. Postavením uprostřed mezi civilizovanou Evropou a necivilizovanou Asií vynucuje si politická situace nejenom praktické, nýbrž také teoretické pokusy.

V politických, církevních a kulturních dějinách dosáhli Rusové od doby Karamzinovy významných výsledků; také dějiny literatury mají vynikající představitele.

Pěstuje se také pilně ruská archeologie; obzvláště zajímavá a poučná jsou četná zkoumání ekonomické organizace Slovanů, speciálně o obecních a domových občinách a pracovních sdruženích; v tomto ohledu Rusové sami od doby Haxthausenova díla hodně pracovali; soustavné národní hospodářství mohlo ovšem vykázat teprve v nejnovější době ruského představitele (Ivanjukov).

Konečně si zasluhuje pozornost fakt, že i právní věda a zvláště právní dogmatika je oživena sociologickým duchem; svérázná a rozmanitá domácí právní poměry nutily právě k srovnávání s různými právními institucemi; pilně se studují dějiny ruského a slovanského práva (Samokvasov, Sergejevič). Byl také učiněn pokus uvést římskou právní dogmatiku do souladu s moderními logickými požadavky takového Milla (Muromcev).

Jestliže si tedy zasluhuje pozornosti již sám o sobě konkrétní materiál ruského sociologického bádání, musí se obzvláště oceňovat, jak se domnívám, slovanský způsob pojetí.³⁰⁾

Vedle Rusů mají Poláci bohatou historickou literaturu, která se v novější době snaží také sociologicky prohlubovat. Německý a francouzský vliv je ovšem velmi význačný, ale historicko-filozofické práce jsou vždy pozoruhodné (Cieszkowski, Wroński, nejnověji Bobrzyński aj.). Politické dějiny a dějiny literatury jsou často a velmi dobře zpracovány; velmi pilně se pěstuje domácí etnografie a geografie; určité představitele má národní hospodářství a právní filozofie.

30) Další poznámky o ruských sociologických výkonech se nacházejí v nejnovějších dějinách ruského historika Kojaloviče, [Čtěníja po istorii zapadnoj Rossii], 1884.

Co se týče Jihoslovanů, tak Chorvati studují v novější době zvláště jihoslovancké právní instituce a v tomto směru mají velmi dobré práce o jihoslovanckém zvykovém právu; obzvláště si zasluhují pozornosti studie o jihoslovancké domové občině (Bogišić, dříve Utiešenović).

Na celkový vývoj vědy mají slovanské práce v současnosti ještě malý vliv, pokud si jich totiž Západ málo všimá; totéž platí o maďarských sociologických pracích, z nichž jsou ovšem jenom některé přístupné ve světových jazycích (v. Eötvös, Hunfalvy, Keleti aj.).

Naproti tomu mají na naši vědu dosud stále velký vliv italští myslitelé. Již na počátku moderního vývoje měla Itálie, jak jsme viděli, význačné filozofy dějin; devatenácté století nezůstalo v tomto ohledu zpět za předcházejícími. Hybné síly jsou přece až dodnes vcelku tytéž. Čilé politické snahy, vliv starších myslitelů, jmenovitě Vica, a konečně vliv Německa (Hegelův) velmi podpořily sociologické studie; jména jako Romagnosi, Gioja, Gioberti, Mamiani, Rosmini a mnohá jiná označují důstojným způsobem velké sociologické snahy. Filozofie dějin a práva, i statistika se horlivě pěstují, též národní hospodářství může vykázat významná jména; v nejnovější době se v Itálii ujímá studium antropologie a etnologie, ovšem spíše podle přírodovědné než sociologické metody, pokud se totiž za základ sociologie více využívá biologie než psychologie (Lombroso, Morselli aj.). Abstraktní sociologie sama nachází pod Vicovým, Comtovým a Spencerovým vlivem zdatné pěstitele, jako např. Vignolliho, Villariho aj.³¹⁾

Z tohoto stručně koncipovaného přehledu vývoje sociologického ducha můžeme abstrahovat následující věcné a metodické poučení.

Sociologie se jako přesná a úplná věda – která se člení ve statiku a dynamiku – ustavila později než ostatní vědy, ba je dokonce dosud sotva uznávána, alespoň se jí vytýká velká nepřesnost. Určitě neexistuje vedle Vica a Comta mnoho velkých sociologických myslitelů, ačkoliv naše doba je sociálně silně pohnutá. Většinu lidí však zajímá více politické učení než teoretické sociologické spekulace, neboť praktické pokusy vždy předcházejí teoretickým myšlenkám; ovšem právě v tomto oboru snadno navzájem splývá teorie a praxe.

Abstraktní a konkrétní poznatky jsou zřídka soustavně oddělovány. Tím větší je povinností sociologů poznat, co je abstraktní a co konkrétní, a určit logický poměr obou řad poznatků. Viděli jsme, že abstraktní poznatky hodnotou převyšují konkrétní a že konkrétní sociologie není ustavena ani co do svého učení, ani co do metody. Sama historie, která se pěstuje od počátku vývoje vědy a má poměrně mnoho pěstitelů a stoupců, málo ještě odpovídá přesným požadavkům logiky. Velká složitost jevů a velký rozsah předmětu vyžadují ovšem

31) Podrobnější informace podávají následující spisy: jmenovaný spis Morpurgovův (o statistice), Lioyova právní filozofie (o filozofii práva) a Vanniho o srovnávacím studiu nižších ras (antropologických a etnologických pracích).

značnou dělbu práce; nezbytné sbírání materiálu zřídka kdy připouští vznik opravdového filozofického zpracování.

Dějiny sociologie nás nejlépe poučují o tom, jak duchovědy vůbec – praktické, abstraktní, konkrétní – navzájem splývají a jak je obtížné zjistit jejich přirozenou klasifikaci a organizaci. Právě proto je třídění věd pro duchozpyt nanejvýše potřebné, zvláště pro sociologii, aby se poznalo, co je vlastní oblastí této vědy a jak se má k ostatním vědám. Comte, který začíná svou sociologickou práci tříděním a organizací vědy, poznal z tohoto stanoviska dobře logický úkol své vědy.

Viděli jsme dále, jak pokroky sociologie závisejí na pokrocích oněch věd, kterým sociologie nejvíce slouží, tedy především psychologie.

Vidíme konečně, že sociologie díky svému postavení v soustavě věd může být pěstována jenom na širokém filozofickém základě; o tom nás jednoznačně poučují Platón, Aristotelés, Vico, Comte a Spencer.

§ 70. Sociologie nás poučuje o povaze lidské společnosti, a tím nám také odkrývá podmínky naší individuální existence. Tím, že nám odhaluje minulost, ukazuje nám cestu do budoucnosti, neboť budoucnost nás přednostně zajímá; to, co bylo, nás poučuje a snad nás také těší, ale udržuje nám naději. Proto se modení dějiny stávají zcela přirozeně stále více a více vědou o budoucnosti – co jim Grillparzer vytýká, tvoří z velké části jejich sílu.

Tím, že nás poučuje o podmínkách společenské existence a pokroku, vštěpuje nám sociologie přesvědčení, že život znamená pro člověka spolužití, a vede nás tedy z úzké sféry individuálních a sobeckých zájmů k zájmům obecným a k lásce k bližnímu. Tím, že nás poučuje o pozvolném pokroku lidstva a o relativnosti všech sociálních institucí a veškerých našich pojmů, činí nás shovívavými k přítomnosti a skromnými k vlastním výkonům a naplňuje nás úctou před minulostí. Takto nám vlévá živoucí pocit, že individuum, a dokonce i nejnadějnější, je pouze článkem ve vývoji velkého celku.

Bez exaktního sociologického vzdělání nemůže být vždy nezbytné společenské reformování prováděno klidným, nepřetržitým způsobem. Právě naše tak hluboce oťesená a rozvášněná epocha, která majice ztracený ráj daleko za sebou, stojí na prahu nového světa, musí uvítat vedení vědou, a proto by sociologie měla být souhlasně přijata do okruhu disciplín, které jsou dnes považovány za důležité a nezbytné pro výchovu dorůstající generace. Ovšem právě ze strany politiků se proti ní vznášejí pochybnosti, ačkoliv jde pouze o to, zda stát a společnost budou dávat přednost soustavné politické propedeutice ve školách před nesoustavným vzděláním žurnalistiky.

Sociologie má také velký metodologický význam. Historie není jenom vitae magistra, jak se již dlouho říká, historie může být a také bude scientiae magistra: dějiny věd mohou být pro každého vodítkem, kde a jak má postupovat ve svém oboru a připojovat svou práci k pracem svých předchůdců.

Sociologie musí konečně ovlivňovat také individuální výchovu. Totiž tím, že poznáváme obecný vývoj, tážeme se, jak dalece má vývoj individua odpovídat vývoji celku.

Mnoho světla, mnoho stínu. Nebude-li se sociologie pěstovat v pravém vědeckém smyslu a přesně, pak musí působit zhoubně. Tím, že svádí k fantastickému pojetí společenského bytí a vývoje, vede k nespokojenosti se skutečnými poměry a k násilným akcím vůči nim, reformace se stává revolucí. Nesprávným pojetím pravidelnosti v historickém vývoji činí sociologie z historického determinismu fatalismus a namnoze umrtvuje ušlechtilé city, mravní zápal a obětavost. Tak sám Comte pro svou sociologii zapomněl na etiku a estetiku.

B.

VĚDY MIMO STUPNICI

§ 71. Mimo stupnici máme ještě tři abstraktní vědy, totiž jazykozpyt, estetiku a logiku.

Jazyk jako výrazový prostředek našeho niterného života je ve srovnání s materiálním životním obsahem, s chtěním, citěním a myšlením, ne-li druhotným, tak alespoň průvodním jevem. Proto nachází jazykozpyt a zvláště jazykověda (= filozofie jazyka) své místo vedle psychologie a sociologie.

Krásno studujeme hlavně na lidských uměleckých dílech, méně na přírodních. Umělecká díla stojí však na roveň přírodním dílům, o nichž vyčerpávajícím způsobem pojednávají hierarchicky uspořádané vědy, a proto musí také estetika nacházet své místo mimo stupnici. A protože se umělecká tvorba projevuje v dílech, která se podobají přírodním dílům, musí být estetika logicky podřízena vědám o přírodních. Estetika se má k uměleckému a přírodnímu krásnu obdobným způsobem jak se logika má k vědecké činnosti samé, a proto se vztahuje nejenom na krásné předměty, nýbrž také na uměleckou tvorbu.

Konečně ani logika nepatří, jak se brzo ukáže, do stupnice, a tato věda má vůbec zcela zvláštní postavení v soustavě lidského vědění.¹⁾

Že však vůbec mohou existovat vědy mimo stupnici, aniž by se tím narušila soustava věd, je dáno tím, že si soustavu věd nelze plně představit v prostorových schématech (srov. § 20).

1) Rozumí se samo sebou, že se o (věcné) hodnotě těchto věd a jejich předmětů nevyslovuje žádný soud, protože nepatří do stupnice; stupnice sama má pouze logickou hodnotu.